ئابوریی هەرەم؛ هەوبەرەک بۆ مەسرەفگرایی .. دانا حەمید محمد

گومانی تێدا نییە کە هەرەمی کوردستان لە هەموو هەوێکەوە بەرخۆری و مەسرەفگرایی کەرکێکانی تێنیو و بەستی هەناسەدانی لێبڕیو. وە بواری چاککردن و چاکسازی، گەڕانکاریی و بنیادنانەوە بە وەرچەرخان تێیاندا، بەرەو کایەکی باشتر و بوونی هەوبەرێکی کەمتر لە مەسرەفکردن ئەستەم. ئەمەش دەرئەنجامی چەندین سااڵی کەلتووری مەسرەفگراییە لە هەرەمی کوردستان؛ کە بە پلەی یەکەم حیزب و ستەمکاریی حیزبی لێی بەرپرسیارە، کە هەموو شتەکیان کردوە بە مەسرەف و لەشکرێک لە ئینسانی مەسرەفگرایان دروست کردوە، کە نیشانەی نەخشیین، یان دەردەئاماژەیەکن بۆ بوونی پانتاییەکی قوڵتر و ئااڵزکاویی تری دیاردەی بەرخۆرییزم.

ئاوەی هەیە ژەرخانەکی ئابوریی وێران و کەمەگایەکی شێوە تااڵئاسایی بەناوێکداچووە، کە بەئاسانی جیاناکرێتەوە کە ئەم کەمەییەی کە دەسااڵتی ئابوری بەدەستەوەیە، دوور و نزیک پێیوەندییان بە ئابوورییەوە نییە، بەڵکو قەیرانێکە لەوە مەزنترە کە کێشەیانە بیخوێنێنەوە، بەڵکو سەرتاپا قەیرانێکی ستراکتەری گشتگیرە و گردراوی بونیاد و درێژپەدەری قەناغە مانگەکانی پێشووترە. وە کێشەی دەسااڵتی کوردیی کە زیاتر لە ستەمکاریی حیزبیدا خۆی مانیفێست دەکات، مانەوە و بەردەوامیدان بەو دەسااڵتە، کە شکڵ و موقەدەسبوون بەشکی دانەبڕاوە لێی بە ئەبەد مانەوە لەپێناو زیاتر مەسرەفکردنی بەرخۆریی. ئەزمونی حوکمەانی کوردیی باشور، بە قەولی (بەختیار علی): "ئەم ئەزمونی حوکمەانی کوردیی باشور، لە سەرتاسەری گەی زەوی هیچ هاوشێوەیەکی تری نییە، هیچ پێناسە و مانایەک نییە بتوانێ تەفسیری بکات". وە هیچ سیستەم و نیزامەکی جیهانی نییە ئینسان بتوانێت شێوازی حوکمەانی حیزبی کوردیی باشور، لە چوارچێوەی ئەو سیستەمەدا تەئویل بکات. گومانی تێدانییە، کە نییە!

تاکە خاڵەکی زەر گرنگ و جێوەهری کە حیزب بەردەوام کاری بۆ کردوە، هەیمەنەی ئابوریی ئەو هەزەی لەدەستدابێ، ئابوری لە (٣٠)یی سااڵی ەابردودا،

ئەوەی یەکەم وزەپەدەری مەسرەفگەرایی حیزبی کوردییە بە مانەوە، داگیرکردنی سەرتاپای هەوبەری ئابووری و ئەو هەزە ئابورییە بووە کە بزوێنەرێتی بە مانەوەی مەسرەفکردنکی هووت و کەشەیی.

لە هوانگەی (بەدیار)ەوە کەمەگای مەسرەفکار، ئەو کومەگایە کە سەبکتی خەشبەخت بە ئەستورە دەکات". کە هەوو شتەک لەنەو فەە و فریوی تەکاوی دونیای مەسرەفگەرایدا نقوم دەبە، شەکەک بە کیار دروست دەکات کە بەخەی نازانە لەنەو هەیمەنەی مەسرەفکردندا سەرولەژ دەبەتەوە بەئەوەی بەخەی بزانەت. سەبکت لەنەو کەلتوری بەرخەریدا، ئەویە: خەشبەخت بە و بیر لە هیچ نەکاتەوە، پرسیار و گومان نەکات لە دەرئەنجامە ترسناکەکانی بەرخەریزم.

دەبە جیاوازی بکەین لە نەوان "کەمەگای خەشگوزەران/ مەسرەفی، کەمەگای گەندەە/ مەسرەفی"، وە کوردستان لە نەوان ئەم دوو جەرە لە کەمەگا، زیاتر لە کامیانەوە نزیکە، گومانی تەدانییە کە کوردستان لە کەمەگای (گەندەە/ مەسرەفی)ەوە زیاتر نزیکە و هەناسە وەردەگرە. کە ئەمەش ستەمکارییەکی حیزبی سەرتاپا گەندەە و درێژمەودای دروست کردوە، کە نەوت و بەرخەریە، ئەم ئابووری نەوتە سوپایەک لە بیعەتچی لە ئینسان ملکەچ و گوەایەە دروست کردوە کە لە خوەنەواری ئاستبەرزەوە بە نەخوەنەوار، لە هاستەوە بە چەپ، زورنای بە لەدەدەن و بەرگرییی لەدەکەن، بەەام بەرگرییەکی ناەوا لەو چەتەیی و تاەانییەی ئابووری مەسرەفگەرایی دەکەن. جەری دووەمیان کەمەگای (خەشگوزەران/ مەسرەفی)یە نمونەی ئەم کەمەگایە، وەاتی ئیمارات، خەکەکەی لە ئەوپەی خەشگوزەرانی ئابوریدا دەژین، هەرچیان بووە دەستیان دەکەوە و هەر کوەیان بووە گەشتی بە بکەن. بەەام بەرهەمهەنەری ئەم خەشبەختی و بەرهەمهەنانە خەیان نین، بەەکو ئەو سەرچاوانەیە لە نەوت و سامانی کانزایی تری ژەر زەوی، کە لە وەاتەکەیاندا هەیە، واتە تاکی ئیماراتیش بەرهەمهەنەر نین بەەکو مەسرەف دەکەن و بەشەکن لەو کەلتوری مەسرەفگەرایەی کە بە گشتگیری جیهانی گرتەوە.

ئەوەی هەیە لە کوردستان بەمانا ئابوریەکەی، ئابووریی نییە، بەەکو کەلتوری مەسرەفکردنە. لە بچوکترین بە گەورەترین شت لە ئاستی تەکنەلوژیا خەریکی مەسرەفکردنی کاەایین. ئەوەی هەیە و زەرجار قسەی لەسەر ناکرە، ئابووری مەسرەفگەرایە، کە وەک بابەتکی گشتگیر و قوە و ئاەاز، تەەکی جاەجاەکەئاسای دروست کردوە، کە سەرتاپای ئینسانەکان دەخەن و مەسرەف دەکەن بەئەوەی بەرهەم بهەنن... کەمەگای ئەمە بەهەی ئەوەی خاوەنی کەلتورکی خەگرتوو نەبووە، ئەوەی

هەیبووە لەرزەک و فشەی بووە، ئەوەش هەبووە، وەک دوکەڵ بەهەوادا چووە. وە گەڕان لە کەلتووری مەسرەفگەرایی ئاسان نییە و پێویستی بەکات و هێشتای درێژخایەن هەیە، بۆئەوەی بگەینە بە قەناعی گشتکردنی بەرهەمهێنان و تارمایی بەرخۆریی کەم بکرێتەوە، چونکە سەرمایەدارەکان لە کوردستان کە حیزب خێیان دروستیان دەکەن، هەوڵی ئەوە دەدەن بە بەلاوەخستن و پەراوێزخستنی کەرتەی ئابووریی. چونکە خەڵکی کوردستان لەسەر ئەم مەسرەفگەرایییە ئاهاتوون لەسەر ڕەحیەتی ژووتی مەسرەفگەرایی ئابووریی.

دەکرێ ئابووری کوردستان کە سەرچاوەکەی نەوتە بە پلەی یەکەم، لەووە سیاسییەکەیەوە بە ستەمکاریی حیزبی وەرانکەر و لەووە ئابورییەکەیەوە، بە ستەمکاریی مەسرەفگەرایی ژووت، ناوزەد بکەین... کە هەردووکیان بەربەستن لە وەرانکردن و لەناوبردنی ئابورییەکەی، سەرچاوەی ئەم قەیرانانە بگشتی، پارتیی و یەکێتیین. وە ئەم پرۆژەی ئابورییە کە لە نەوتدا کورتکراوەتەوە، ئابووری نەوتیش بەرپرسە لە ئەو لەشکرە مەسرەفگەرایە کە شێلگیکی تاریکی تەئاسای دروست کردوە و گەندەیەکی فوتکراو و ئاوساو کە نەوتی لە کایەکی ئابووری بەرهەمهێنەوە گەیوە بە کایەکی مەسرەفگەرایی چەتەیی مافیایی.

مەریوان وریا قانع، باوەڕی وایە: "کە پرسەی گەڕین و کردەیی مەسرەف گەڕاوە بە ئایدیالیجیای مەسرەفی". ئەمەش ترسناک و وەرانکەرە، بەو مانایەی کە مەسرەفگەرایی تەنها نەبووە بە ژیانی ئاسایی خەڵک بەڵکو بووە بە هەکارێکی ژووتی باوەڕپێکراو لە شوناسی خەڵکدا. دیسانەوە (بەختیارعلی) "دەربارەی مەسرەفگەرایی نمونەیەکی جوان و واقیعی دەهێنتەوە لەسەر عەقڵیەتی خەرهەماتی کە کوردستانیش بەشێکە لە پاشخانی ئەو عەقڵیەتە. کە لە عەقڵیەتی مەسرەفگەرایی خەرهەماتیدا کە باس لە گەشە دەکرێ بە پلەی یەکەم باس پرد و شەقام و خانوبەرە و ئوتێل و ریستۆرانت و ڕووکارکانی تری مەسرەفگەرایی دەکرێ، دوبەی مەدڵی هەرە زەق و گەمژانەی ئەو جۆرە گەشەیە کە لە ڕاستییدا پێیوەندی بە گەشەی ژێرخانێکی بەهێزی بەرهەمهێنانەوە نییە". وە لە کوردستان هەوڵەر نمونەی ئەو دوبەی‌زدەیە کە بەشێکە لەو مەسرەفگەراییە، کە هیچ شتێکی هی خۆی نییە بەڵکو بەرپرسی مەسرەفکردنە، بەمانایەکی تر، هەوڵەر بەرهەمی ئابورییەکی ژووتی مەسرەفگەرایە نەک بەرهەمهێنانی خەمانی.

خاڵکی تری مەسرەفگەرایی پێیوەندی بە فیداندەوە هەیە، کاراکتەری مەسرەفگەرا خۆی لەنەو بتەی کاڵا و وەهمی جادوئاسای

نمایشی حەزی پێ لێ کاتەی مەسرەفی پێرت بووە و دونیای واقیعی و خەیاڵی مەسرەفکردنی بێ لێکجیاناکرێتەوە. مەسرەفگەرایی هەروا ناتوانین قسەی لەسەر بکەین، چونکە مەژووێکی نادیار و شاراوەی هەیە کە زەربەی سیستەمە ستەمکار و دیکتاتۆرتۆکان پێوەندیان لەگەڵیدا هەیە، و لەشاوەک لە پارەی خەڵک لە پێناو ئامانجی نەگریسی خۆیاندا بەکاردەهێنن. وە ناتوانین لە کوردستاندا، بەژێ یان تەکەایی مەسرەفگەرایی دیاری بکەین؟ چونکە کەمپەنگای ئەمە سەرتاپا لەنەو هەژموونی مەسرەفگەرایدا، وە بەشێکی بێ شاراوەیی دەکرێ ناتوانین بەژێکەی دەستنیشان بکەین بەهەی ئاوەی نوسراوەک یان دەقێکی باوەپێکراومان لەبەردەستدا نییە لەسەر مەسرەفگەرایی و پشتی پێبەستین وەک سەرچاوە بۆ ئاوەی دەرئەنجامەکمان دەستبکەوێت.

ئەو عەقڵیەتەی لە کوردستان هەیە لەمپەڕی ڕاستەوە بێ ئەوپەڕی چەپ، بەجیاوازی لەنەو پاتەلەژیای مەسرەفگەرایدان، عەقڵیەتێک ئامرئاسا قورمیش کراون و ئاوەی هەیە دووبارەی دەکەنەوە، بەبێ تێگەیشتن لە دەرەوەی ئەو بازنەیەی بیان دیاریکراوە، ناتوانن لەوە زیاتر پێلبهاوێژن. وە ئەخلاقیەتی مەسرەفگەرایی لای حیزبی کوردیی؛ ملکەچ و گوێبووەن، بەخشینە لەپێناو ئایدەلەژیای ووتی مەسرەفگەرایی حیزبییدا، واتە خەت پێشکەشی حیزب بکەیت بۆ ئاوەی ببیتە هاوەنەی زیاتر مانەوەی ئامانجکانی حیزب لە مەسرەفگەرایدا. بۆ ئاوە پێویستیان بە جەستەی تە هەیە بۆ ئاوەی بە بەردەوامی و موقەدەسکردنی خیان بکارتبهێنن.

لە دەرئەنجامدا دەگەین بەوەی کە مەسرەفگەرایی کەلتوری مەسرەفکردن لە کوردستان، کە حیزب بەرهەهێنەرێتی، گەشتە قۆناغێکی مەترسیداری بەچارەسەر. واتە بووە بە هاوەسەمکی ئایدەلەژیای هەژانەی حیزبی بەشێکی خەڵک. وە ئەمە شێوازێکی نوێی "خودسازی" لە کەمپەگای ئەمەدا لە دروستبووندایە، خودسازییەک بە پلەی یەکەم دەستوپێوەندکانی دەسەڵات لە هەگەی مەسرەفگەرایەوە کەمپەگا تەوبگلێنن لەم دیاردە ترسناک و بەچارەسەرە. وە پرسەی بەرهەمهێنانی ئەم خودی مەسرەفگەرایە و لە ئامرازە سەرکییەکانی دەسەڵات بکارێدەهێنێ لەو پێناوەدا ئابوریی نەوتە، ئابوریێک کە لەپێناو چەتەیی و تاڵانی حیزبییدا بە بەرژەوەندیەکانی خیان بکاردێدەهێنن... گومانی تێدانییە، ئابوریی نەوت هەووکنێکی سەرەکی ستەمکاری حیزبی کوردیی و مەسرەفگەرایەتی. بەیە وەک تاکێکی سەربەخۆ و ئازاد، جەسور و هەڵخزیانە بیربکەرەوە، بۆ ئاوەی بەشێک

نەبیت لە کەلتوری مەسرەفگەرایی، لەپێناو خۆت و بەرژەوەندیی گشتی کەمبگادا، چرای فیکرێکی بەرهەمهێنەر بە دژ بە کەلتوری مەسرەفگەرایی حیزبی کوردیی.

بە تیمساح مەڵێ دەم درێژ .. شیعری نوێی جیهانی .. لە ئینگلیزییەوە: ئازاد ئەسوەد

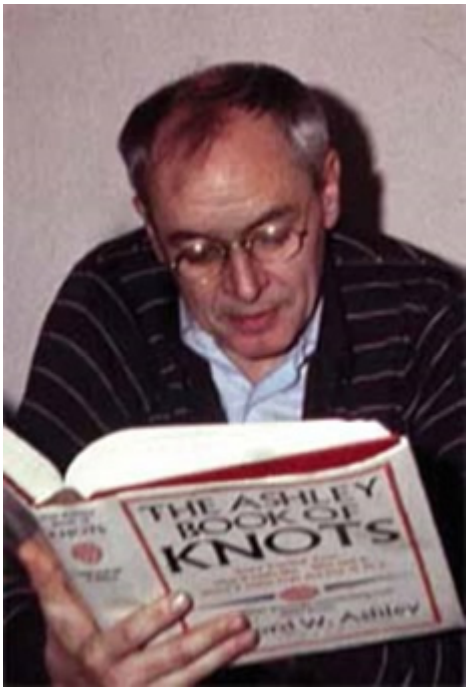
بە تیمساح مەڵێ دەم درێژ تا لە ڕووبار ئەپەیتەوە
Don’t Call Alligator Long-Mouth Till You Cross River
شاعیری بەریتانی/ گوویانی: جۆن ئەیگارد
(John Agard (1949

بە تیمساح بڵێ دەم درێژ
بە تیمساح بڵێ دەم مشار
بە تیمساح بڵێ دەم مقەست
بە تیمساح بڵێ دەم شۆ
بە تیمساح بڵێ قوون گرنج
هەرچی وشەی نەشیاو هەیە ئاماستەی تیمساحی بکە
بەڵام هەندە چاوەڕێ کە
تا لە ڕووبار ئەپەیتەوە.

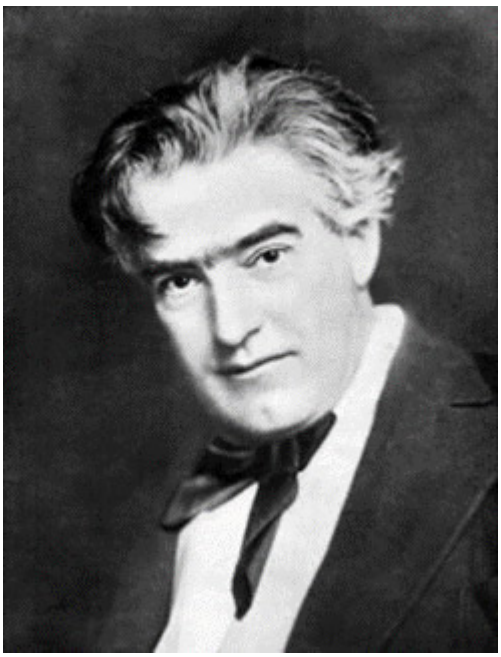
تاووس بە قیژاندی؟

?Why Did The Peacock Scream
شاعیری سکۆتڵەندی: ئار. دی. لاینگ
(R. D. Laing (1927-1989

تاووس بۆ قیژاندی؟
بۆ ئەوەی گوڵی لە خۆی بێ
تاووس بۆ قیژاندی؟
چونکە خۆی نەئەبینی

فەلسەفە
Philosophy
شاعیرو قەشەی ئینگلیزی: فرەدریك لانگبریج
(Frederick Langbridge (1849-1922

دوو کەس لە هەمان شیشی زیندانەوە ئاوانە دەرەوە؛
یەکەکیان قوڕ ئەبینە – ئەوی تریان ئەستێرە.

ژنە قارەمان
Heroine
لەلایەن (جوولیەس لەستەر)ەوە دۆزراوەتەوە
(Found by Julius Lester (1939-2018

لە یەکی دیسەمبەری 1955 دا
شوفێری پاسی شاری (مۆنتگۆمری) فەرمانی بە
خاتوو (رۆزا پارکس)ی بەرگدرووی ئاشپەستی تەمەن 42 ساڵ کرد
کورسیەکەی خۆی بە نەفەرێکی سپیپێست چۆڵ بکات
بەڵام ئەو ڕەتی کردەوە
پۆلیس دەستبەسەری کردو
بە بڕی دە دۆلار سزا درا.

A World of Poetry, Selected by Michael Rosen, Kingfisher Books, London 1991

ئەو لە نهەمی سیەمەوە خی هەنەدایە خوارەوە
He Did Not Jump Down From The Third Floor
شاعیری پەەندی: ئانا شقیر
(Anna Swir (1909-1984

جەنگی دووەمی جیهانی.
وارشە.
دوەنە شەو فەکە
(مەیدانی شانە)یان بەردومان کرد.

شوەنکاری باوکم
لە (مەیدانی شانە)یە.
هەموو تابلۆکانی،
بەرهەمی چل ساەی.

ئەم بەیانییە
بە (مەیدانی شانە) چوو
بەی دەرکەوت کە

شوەنکارەکەی
نە بنمیچی پەوە ماوە
نە دیوار و
نە زەمین.

باوکم لە نهەمی سەهەمەوە
خی هەنەدایە خوارەوە.
باوکم سەرلەنوە دەستی پە کردەوە.

ئەو فەروو ئەدزە
He Steals Furs
بەمبەك دەرگای دووکانی

فڕۆفڕشکێ پارچە پارچە ئەکات.

پیاوێك خەرا خەی بە ژووردا ئەکا و
باوەشێك فڕووە ئەدزێ و
بە غاردان بڕۆ دەرگا بکەشی ئەکات.

لە بەر دەرگادا بەمبەکی دی
کابرا پارچە پارچە ئەکات.

چێژی دەرگا
The Pleasures of the Door
شاعیری فەڕەنسی: فڕانسیس پۆنژ
(Francis Ponge (1899-1988

پاشاکان دەست لە دەرگا نادەن.
ئەوان لەم چێژە بەبەشن: چێژی پاشان بۆ تەختەدارێ زۆبەلاحێ ئاشنایی بەردەمیان، بە نەرمی یا بە تووندی، سووانەوە و داخستنیان- لێباوەشکردنی دەرگا.
چێژی بەدەست گرتنی دەسکی سیرامیکی سکی یەکێك لەو هەگبێ بەرزانە؛ ئەو هەپێژانە خرایەی، بە ساتێك، هێی لێ ئەگرێ، کاتێ چاو ئەکاتەوە هەموو بەدەنی لە کەشکی نوێدا خەی ئەگونجێنێ.
بە دەستکی دەستانێ ماویەکی زیاتر بەدەستیەوە ئەگرێ بەرلەوەی، بە دوودڵی، دیسان پاڵی پەونێ و لەسەر خەی دایبخات- بەم جارە، بە چرکێ کردنی سپرینگێ بەتین و چەورکێ، ئاسوودانێ دنیا ئەبێ.
سەرچاوە:

The Ecco Anthology of International Poetry, Edited by Ilya Kaminsky and Susan Harris, Words Without Borders, Harper Collins Publishers, New York, 2010

ژنێتی
Muliebrity
شاعیری ئەمەریکی/ هیندی: سوجاتا بهات
(Sujata Bhatt (1956

زەر بیرم لەو کیژە کردەوە
کە بە درێژایی ڕۆگا سەرکیەکەی بەر ماڵی ئەمەو پەرستگای (ڕادھا ڤاللاب)، لە ناوچەی (مانینەگەر)
ێیخی مانگای لەناو سەبەتە پان و خڕکەی دەستیدا کە ئەکردەوە
زەر بیرم لە شەوی جووڵانەوەی دەست و ناوقەدی و بەنی ێیخی مانگاو تەپوتەزی ڕۆگاو
گوێ زەمبەقەی تێ کردەوە
بەنی هەناسەی کەر و جلی تازە شەردراو و تەپوتەزی باڵی قڕڕڕڕش کە بەنکی جیاوازی هەیە- دیسان بەنی ێیخی مانگا کاتێ کچێ چنگی لە ئەدا، لەیەك کاتدا بە هەموو ئەو بەنانە جیاوازانە تێنراوم- زەر بیرم لە کردەوە
بڕڕام دەم نەهات بە مەتافەرەك، بە وێنەیەکی جوان کیژە بکار بێنم-
لەسەروو ئەوانشەوە دەم نەئەهات لەیادی بکەم یاخود لای هیچ کەسەك باسی مەزنی و ئەو هەزەی بکەم لە گەنایەوە ئەبریقایەوە هەر کاتێ

بەستەکە تەپاڵی ئومێد بەخشی ئەدزییەوە.
Scanning The Century, The Penguin Book of the Twentieth Century in Poetry, Edited by Peter Forbes, UK, 1999

تیرۆریستەکە، چاودێری ئەکا
The Terrorist, He Watches
شاعیری پۆڵەندی: ڤیسلاڤا شیمبۆرسکا
(Wisława Szymborska (1923-2012

کاتژمێر یەک و بیست خولەك بەمبەکە لە باڵەکەدا ئەتەقێتەوە.
ئێستا یەك و شانزدە خولەکە.
هێشتا کات ماوە هەندێك بڕۆن ژووری،
هەندێك بنێ دەرێ.

تیرۆریستەکە لەو بڕوایە چاودێری ئەکات.
شوێنکی ئارامە بۆ خۆپاراستن لە مەترسی
کە هەر لە سینەما ئەچێت:

ژنێکی چاکەت زەرد، خەی بە ژووردا ئەکات.
پیاوێکی چاویلکە ڕەش، دەرئەچێت.
چەند لاوێکی جینز لەپێ، گفتوگۆ ئەکەن.
یەك و حەڤدە خولەك و چوار چرکەیە.
کورتە باڵاکیان بەختەوەر، سواری سکووتەرەکەی ئەبێ.
بەڵام باڵابەرزەکیان ئەچێتە ناو باڵەکەوە.

یەك و حەڤدە خولەك و چل چرکەیە.
کچێکی قژدرێژ سەوز، بەڵای باڵەکەدا تێپەڕ ئەبێ.

بەڵام پاسك لەناكاو لەبەردەمیدا ئاوەستە.
یەك و هەژدە خولەكە.
كچەكە لە چاو ون ئەبە.
تە بەڵی هەندە گەمژە بە خەی بە ژووردا كردبە، یا نەچەتە ژوورەوە.
كە لاشەكان دەرئەهەنن ئەوسا بەمان دەرئەكەوە.

یەك و نەزدە خولەكە.
پە ئەچە كەسی دی نەچەتە ژوورە.
بەڵام پیاوەكی قەڵەوو كەچە دەتە دەرە.
وا دیارە گیرفانەكانی ئەپشكنە
دە چركەی ئەوە بە یەك و بیست خولەك
بە دەستكەشە شەكەی ئەگەڵەتەوە باەكە.

یەك و بیست خولەكی ەكە.
كات ناەوات.
بە دنیاییەوە، ئەستا كاتیەتی.
نا هەشتا نا.
بەە، ئەستا.
بەمبەكە، ئەتەقەتەوە.

The Ecco Anthology of International Poetry, Edited by Ilya Kaminsky and Susan Harris, Words Without Borders, Harper Collins Publishers, New York, 2010

مەش
The Fly
شاعیری چەكی: میرەسلاق هەوب
(Miroslav Holub (1923-1998

لەقەد دار بییەکدا هەڵنیشت
ئێوانییە دیمەنکی شەی (کڕسی)،
قیژەو هاوار،
هەناسە بڕکێ،
نرکەو ناڵە،
پێشانەوەو ساتمەدان.

لە کاتی چواردەهەمین هەرشی
سوارە فەنسییەکاندا
ئەو لەگەڵ مشکی نەرینەی چاو قاوەییدا
کە لە (قادینکەرت)ەوە هاتبوو
زاوزێی کرد.

کاتێ لەسەر ئەسپێکی یەخەڵ دەرهاتووداهەڵنیشت
قاچەکانی لەیەك خشاندو
بیری لە نەمریی مشکان کردەوە

بە ئاسوودەییەوە لەسەر
زمانی شینی
دەقی (کلەرۆڤ) نیشتەوە.

کاتێ بەدەنگی ئەو ناوەی تێنی و
تێنیا چرپەی بەگژنیو
بە دەوری لاشەکاندا ئەخولایەوە

تێنیا هەندێ دەستوقاچ
لە ژێر درختەکاندا

هێشتا تۆکانیان ئێدا،

گۆراکانی
لەسەر تەنیا چاوێکی
(یەهان ئووری)ی چەخماخسازی پاشا
خستووە.

ئا لەم کاتەدا
باهێندەیەکی تیژەو
کە لە ئاگری شارچکەی (ئێستری) هەڵاتبوو
قووتی دا.

لەبووکەکان
Clowns
لەبووکەکان بۆ کوێ ئەڕۆن؟
لەبووکەکان لەکوێ ئەنوون؟
لەبووکەکان چی ئەخۆن؟
ئەی لەبووکەکان چی ئەکەن، دایە
کاتێ کەس
هەر کەس
چیتر پێناکەنێ؟

Miroslav Holub, Poems Before and After, Collected English Translations, Translations by Ian & Jarmila Milner et al, Bloodaxe Books, Newcastle upon Tyne, 1990

ناونیشانێک بۆ گۆڕەپانی جەنگەکانییەوە .. سەباح هەنجەر

سەرنجێك:
لە شیعری نوێی کوردیدا. ئەوەندەی من بیزانم یەکەم کەسم شیعری

یەکدەم تاقی کردبۆتەوە. لە ژمارە (8)ی گۆڤاری (کاروان)، ساڵی 1993 نمووندەم بۆ ئاوکردووەتەوە: (تەرمیلك لەسەر شۆستە پاکەت دەفرۆش). دواتر کەسانی دی زۆریان بەکارهێنا. ئەمە درێژەی ئەم تاقی کردنەوەم نییە. بۆ ڕوونکردنەوە، تاقی کردنەوەیەکی ترمە. (10) ناونیشانن بەبۆ شیعر.

لە کاتی خۆیدا لە قووڵاییدا هەڵدەلەرزم

گرەو لەگەڵ کلیلسازی گەنجینەی پاشا و داهاتووی پێشبینیکراو

پێم بوونەتە ڕووبار و خۆم بۆ شەڕی دنیا ناونووس کردووە

قەڵەڕەشێك بە قەوارەی هەورێکی زەرد

گوێەخوری زمانی سەرکردەیەکی ئەژنۆ شلی بزمارکێژ کرد

هێڵ کێبووەوەی خاڵ و دەریای بە هاژەیە

پێغەمبەران بە جێرە دووداییەکەوە ڕوخساریان وەرگرت

ڕووناکی و مۆسیقا ڕوخساری شاعیرێکن بە دوژمن دەوردراو

کە زۆیشتم پێووی شووشەی چراکانم هەڵنا و مانگم بە ڕێگاوە

کەڵەباب و مەلا دەستەڕشترین دژەوزمەی یەکترن

کانوونی یەکەمی 2020 هەولێر

ئاماژەی ژیاننامە

- سەباح سابیر حەسەن: سەباح ڕەنجدەر.
- لە 18/11/1965 لە هەولێر لە دایکبووە.
- خوێندنی سەرەتایی و ناوەندی و ئامادەیی ساڵی 1985 لە هەولێر تەواوکردووە.
- لە سەرەتای هەشتاکانەوە لەناو واقیعی نووسیندا بەدوای ڕووناکی نهێنیدا وڕەە و لە واقیعی زەینیشدا مامەڵە لەگەڵ شیعر دەکا و بەر ئەگەرەکانی بوونی دەخات.
- ئەم کتێبانەی لە ئەدەبی کوردیدا نووسیوە:
  1ـــ زۆوان: 1988، ڕۆمانە شیعر.

2 – ووەکەکانی خوداوەند: 1999، شیعر.
3 – خەون وا خۆی گۆڕایەوە: 2004، شیعر.
4 – شەی چل ساڵە: 2005، شیعر.
5 – مردوویەك ئاگای لە هەمووانە: 2008، شیعر.
6 – سەد و یەکشەوە: 2008، شیعر.
7 – ساڵی سفر: 2010، شیعر.
8 – سروودی زەوی: 2012، شیعر.
9 – حەزدەکەم ئەوەندە بژیم: 2015، شیعر.
10 – دواکەوتن لە کەشتیی نووح: 2018، شیعر.
11 – دیوانی سەباح ھەنجەر: بەرگی یەکەم 2018، کۆبەرھەم.
12 – دیوانی سەباح ھەنجەر: بەرگی دووەم 2018، کۆبەرھەم.
13 – چوار کتێب لەبارەی شیعرەوە: 2019، گوتار و بیرۆڕای ئەدەبی.
14- بەھا و ھەڵەی پێشبینییەکان: 2019، شیعر.
15- سەرەتا وشە بوو: 2020، شیعر.
16- ووڕەی ھەموو شتێك: 2022، شیعر.

ئیسلامییە دەسەڵاتخوازەکان، سەڵەفییەکان دژانن چۆن جەماوەریی بن .. زاهیر باهیر

ئەوەی ئاشکرایە ئیسلامی دەسەڵاتخواز، سەڵەفیی، زۆر زیرەکانە و عەمەلیانە و مەدیرانانە کاری لەکخستن و جەماوەرییبونی خۆیان دەکەن. ئەوان ھەموو لایەنە لاوازەکانی کۆمەڵی کوردی لە باشوور بە مەبەستی خۆیان دەقۆزنەوە، ھەموو کەناڵەکان بە ھەموو جۆرەکانیانەوە بە مەبەستی خۆیان بەکاردەھێنن. ئەوەی لە کوردستاندا بژی ئەم ڕاستییە زۆر باش دەزانێت.
کەناڵی نوێی ئەوان بە بڕودان بە بیر و باوەڕ و پەیامیان ، نزیکبوونەوەیە لە ئافرەتە ھونەرمەندەکان، ئارایشکارەکان، ئافرەتانی کە مەدەلی کچە گەنجەکانن ، ئافرەتانێك کە بە ھەر مەبەستێك بێت کچانی گەنج و ھەتا ئافرەتانی جەڵیش دەبنە

پاشکەیان و ئەوان دەبنە کەسایەتیەک لایان.

لە ئستادا ئیسلامیە دەستاخوازەکان، سەلەفیەکان، هەویانکردەتە ئافرەتانی نمایشکار . ئیدی ئەمان ئەوان بەکاردەهێنین ئەوانیش ئەمان ، هەردوولایان زەر وریایانە و کارامانە ئەو گەمە قێزەون و لە خشتەبردنی کچانی گەنج ، دەکەن. هەردوولایان دەزانن ئەوی دیکەیان درەدەکات، نە کچی مەدەل و نمایشکار دەبێتە سەلەفی و نە سەلەفیش باوەی بە نمایشکار هەیە و ئامادەشە لەتەکیا هاوسەرگیریی بکات.

ئەی کەواتە سەلەفیەکان بە ئەم گەمە بەزراویە دەکەن؟ وەلامەکە ئەویە لە بازاڕی سەرمایەداریدا هەموو شتەك کاڵایە و هەر کاڵایەش بە گوێرەی کوالێتی و شێوە و بەهای خۆی، نرخی لە کەمەدا هەیە . کچان و ئافرەتانیش هەر لەو بازاڕە و لەو کەمەدا بوونەتە کاڵایەك کە هەموو لایەك سەلەفیەکان، سیاسییەکان، بازرگانەکان، دەوڵەمەندەکان لە ململانێیەکی ناشیرین نامەراندان لەسەر ئەم کاڵایە . ئەم کاڵایە لەم سەردەمەی کەمەدا، لەم سیستەمەدا بەهەکاری جیا جیا زەر هەر یەکجار زەریش پێواجی هەیە. سەلەفیەکان، ئیسلامیە دەستاخوازەکان بە مەبەستی سەکیسی وەکو بازرگانەکان و سیاسییەکان و دەوڵەمەندەکان، لەم کاڵا زیندووەوە، کاڵا مرۆڤیەوە، نزیکنابنەوە بەکو بە مەبەستی سیاسییە، بە مەبەستی ستراتیجی ئایندەیە کە گرتنەدەستی دەستاتە.

چۆن؟ سەلەفیەکان دەتوانن پارەی باش بەم مەدەلانە، بەم ئارایشکارانە، بدەن. دەتوانن سەنتەرەك، ساڵۆنەکیان لە فلاتەکدا، لە خانوویەکی بچوکی دوو سێ ژووریدا، بە دابنێن، لە ژووری چاوەڕوانیدا بە دیەها کتێب و سەرچاوەی دینیی، ئاگایاندنی خەیان دابنێین تاکو کچانی گەنج و ئافرەتانی هاتوو و دانیشتوو، بیخوێننەوە. هەر ئاواش لە ژورەکی دیکەدا وەکو ژووری ئامادەکاریی بەنمایشکاریی دوو ئافرەتی بە توانای فکری سەلەفی بە ناوی یارمەتیدەری خانمی مەدەل ، خانمی نمایشکار بەدەمکردنی هەندەك تووشەوە کچە یا ئافرەتی هاتوو، سەرگرتوو، …بخاتە نەو لەدوان و باس و خواس لەسەر ئیسلام و ئاگایاندن و کتێبە "پیرەزەکان" وە کە ئەمەش کارەکی ئاسانەو زەمینەش لەبارە بە ئەمە.
بە کردنی ئەمەش سەلەفیەکان مناعەتیان نییە ئەو سەنتەرە، ساڵۆنە، بە ماوەی چەند مانگەك بەلاش بکەن بە ئەوانەی کە دەچن، تاکو دەنگەکی باش بداتەوە .

من لەرەدا ڕەخنەی ئەو کچ و ژنانە ناکەم کە دەچن ئارایشتکردن و جوانکردنی خۆیان، چونکە ئیشە و هەکاری ئەمە کەمەکەیە، بوونی سیستەمی بەکاڵابوونی هەموو شتێکە، بوونی کولتورێکە کە ڕەگەڕەشکەرە و زەمینەسازی بۆودانە بۆ، بۆیە بۆ ئای من شۆشی کولتووریی ئەوندەی شۆشی ئابووریی گرنگ و زەروورە، ئەم دوو شۆشە، ئەم دوو گۆڕانکارییە یەك بە ئەوی دیکەیان گرەدراوەتەوە، بە کردنی هەردووکیان ئەستەمە هیچ گۆڕانکارییەك بکرێت یا لانی کەم بتوانرێت بەردەوامیی پێبدرێت بە تایبەت گۆڕان لە کولتووری سەردەمدا، کولتووری بازاڕی ئازاددا، ئابووریی لیبراڵ. شۆشی ئابووریی بە شۆشی کولتووریی ناکرێت. بەندکردنی، فەرامۆشکردنی پرسی کولتووریی، شکست بە لابەلاکردنەوەی پرسە ئابووریەکە دەهێنێت. گەر بەچوونمان ئاوابێت ئەگەر کۆشەی ئابووریی لابەلابکرێتەوە، ئیتر کولتووری کەمایەتی سەردەمیش بە بیانوی ئەوەی کە گوایە سەرخانی کەمە.. لابەلادەبێتەوە، تەنها لە قاڵبی پاگەندەدا دەمێنێتەوە و لەخشتەبردنی خەکییە و دەستبەردانە لە هەر گۆڕانکارییەکی سەرکیی.

زاهیر باهیر
26/11/2020

Zaherbaher.com

شیعر و (فرێدریک نیچە) .. ناڵێ حەسەن

پەیوەندی نێوان شیعر و (فرێدریک نیچە) پەیوەندییەکی تووندوتۆ ، هەروەک لە پێشتر نووسیومانە / نیچەیان بە فەیلەسوفەکی شاعیر ناوبردووە، بەڵام بەرلەوەی باسی (شیعر و نیچە) بکەین هەوەدەین زەر بە کورتی باسی پەیوەندی نێوان (گیرکەگەر و نیچە) بکەین ، هاوکات کە شیعر لەنێوان ئەو دوو بیرمەند و فەیلەسوفە چ جۆگایەکی بەندی هەیە ، هەروەک لە کتێبی (چەند فەیلەسووفەکی بوونگەرا) دا دەڵێت (کاتێک کە (کیرکەگەر) کەچیدواییکرد هەشتا

(نەچێ) قوتابی قوتابخانەی سەرتایی بوو ، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا کاریگەری (نەچێ) لەسەر بیری فەلسەفی لە کاریگەری (کیرکەگەر) لە پێشتر بووە ، .. لە ڕاستیدا (کیرکەگەر) هەر بەنادیار و لەبیرکراو مایەوە تا ئەوکاتەی ، کە بایەکەمجار وەرگەڕدرایە سەر زمانی ئەڵمانی و پاشان زمانی فەڕەنسی … تا ئەوەبوو کە توانی ببێتە سەرچاوەی تەوژمێکی نوێی ئاشکراو ڕەشن لە مێژووی هاوچەرخی بیری مرۆڤایەتیدا ..!) ، هاوکات هەر لەم کتێبەدا باسی شەواز و پێوەندییەکانی ئەم دوو بیرمەندە بلیمەتەمان بۆ دەکات و دەڵێ / (لە ڕاستیدا لانادەین ئەگەر بڵێین ئەو ئایدیا سەرەکییانەی کە لە مشکی هەر یەکەیاندا خولاوەتەوە یەک ئایدیا بووە ، تەنانەت ئەو شەوازەیش کە تایبەتمەندییەکەی بریتییە / لە لاقرتە و گاڵتەجاڕی تووند ، هەروەها شاعیرەتی و شاعیرگەرایی گەرموگوڕ ، زەرجار کەک و تەبایان دەکات و یەکیاندەخات ..!) . دەبینین یەکێک لە خاڵە هاوبەش و درەخشانەکەی نەوان شەوازی ئەم دوو بیرمەندە ، (شاعیرەتی و شاعیرگەرایی) بووە ، واتە لەپاڵ چەمکەکانیتر شیعریش یەکێک لەم چەمکانە بووە کە ئەم دووانەی لە یەکتری نزیک کردەتەوە ، چونکە هەردووک ژیانی خەیان کردبوو بە سەرچاوەی بیرکردنەوە و فەلسەفەکەیان ، کە ئەمەش زێتر ڕەگی خەشدەکات کە شاعیرانە بەوانن و شاعیرانەش بیربکەنەوە . چونکە ژیان و شیعریش وەک بوونێکی ئاوێتە و تێکەڵاو و یەکجەستەیی وایە .

دیوەکیتری پێوەندی نەوان ئەم دوو بیرمەندە ، (فەلسەفەی هەریەکەیان دەزینەوەیێکی هەمیشە و بەردەوامی خودکانییان بوو ، تا ئەوئاستەی (کیرکەگەر) وتەیێکی هەیە دەڵێت (من کتێبکانمم بە خوێنی خەم نووسیوە …!) ، ئەمە پێشتر لە وتارەکانی ترمان ئەمەمان نووسیوە یەکێک لە جیاوازییەکانی قوتابخانە ئەدەبییەکانی مەدەرنە هەر ئیشکردن لەسەر زمان و فەرم نەبووە بەڵکو ، خاڵێکیتری گرینگ ئەوەبوو کە ئیشییان لەسەر خود کردووە ، لە وتاری (شیعر و ناخودئاگایی) لەسەر پێوەندی (شاعیر و خود) یان پێوەندییەکنی نەوان (خود و دەرەوە) هەڵوەستەی زێترمان کردووە ، بە تایبەت (نەچێ) سەبارەت بە (بوونی مرۆیی و خودی تاک) زێتر چە دەبێتەوە بە نموونە ، (نەچێ بەنگەشە بە ئیرادەی هەز دەکات کەوا لە مرۆڤ دەکات / جەخت لە بوونی خۆی بکات و وابەستەی ژیان بێت ..!) ، ئەم گوتنەی (کیرکەگەر)یش بە شیعر و داهێنان یان ، بە شاعیرێکی داهێنەر کە خۆنی داهێنانی هەبێت ڕاستە ، چونکە ئەو شاعیرانەی خۆنی گەورەی داهێنانییان هەیە و لە هەوێی ئەودان بەرینترین ڕووبەری جوانی بە ژیان ببەخشن و وەک پێامبەرێکی ڕەگای ژیان

ئامادەن هەموو شتە تایبەتییەکانی خۆیان ببەخشن و (ژیانییان بە شیعر و داهێنان) بوونت ئەم قسەیەی گیرکەگەر بە ئەم جۆرە شاعیرانەش راستە و ئەوانیش کتێبە شیعری و لێکۆڵینەوەکانییان بە خوێنی خۆیان دەنووسن .

دوای ئەم دەروازە و پێشکێیە ، لێرەوە ڕێڕەوی قسەکانمان دەبێنەوە سەر پەیوەندی نێوان (شیعر و نەچە) بە پشتبەستن بە کتابی (هووبەروو لێگەڵ شیعر) بە تایبەت وتاری ، (شیعر و فەلسەفە یان فەلسەفە و شیعر) بە کەمەک دەستکاری و ئیزافاتی نوێوە ، پەیوەندی نێوان شیعر و بیرمەندی گەورە (نەچە) دەخێنە هووە ، (نەچە) پاراستنی زات بە خراپترین شێوەی ویست دەزانێ ، واتە کەسێکی کێنارگیر و نامۆ ، ئەم زیاتر خوازیاری مرۆڤی باڵا و سوپەرمانی و یاخی و خودان ویستی هێزە .. تەنانەت لە هاوانگەی (زەردەشت)یش ، هێگەی ژیان بەسەربردن لایەنگری لە چوارچێوەی مەنتیقی و ژیرانە و عەقڵ نییە ، بەڵکو کەسەکان ئازادن بە هەڵبژاردنی هێگەی ژیانی خۆیان ، لە ڕاستیدا / ئازادی بەشکە لە بوونی مرۆڤ ، واتە لەدەرەوەی بوون و مومارەسەکردنی ئازادانە ، وشەی ئازادیش وەک چەمکێکانیتر بەبەها و هیچ بەهایەکی بە نامەنتەوە ، ئەمەش بە مانایەک / هەوەشاندنەوەی پاوەرکان و سنووورکانی عەقڵ و سیستەماتیکە . (شیعر و داهێنان) پێویستییان بە کرانەوە و پچڕاندنی هەموو کەت و زنجیرکانی بەها و نەریتە میراتییەکانە ، بە ئاوەی ببی بە کەسێکی داهێنەر ، دەبێت خەت بەها و نەریت و هەفتار بە خەت بتاشی کە پێچەوانەی ئاوانەی پێش خەت بن …! بەمانایەک بە هەموو پاوەرکان (هەرخەت بیت و هیچیتر ..!) هەروەها لەم وتارەمان وردتر باسی ئەم فاکتانە دەکەین کە ئەم بیرکردنەوەیە نا دروستانەی ئەفلاتوون هێتدەکەنەوە ، بە نموونە باس لەوە دەکەین کەوا ، شیعریش وەک فەلسەفە لەسەر بنەمای بیرکردنەوە ئیش دەکات و هەهێندی فیکری و مەعریفی لە پشتە . زەرن ئاو فەیلەسوفانەی کاریگەرییان لەسەر شیعردا هەبووە ، یان قسەیان لەسەر شیعر کردووەو باسی گرنگی و پەیوەندییەکانی فەلسەفە و شیعریان کردووە ، یان زمانی شیعرییان بەکارهێناوە بە دەربڕینی فەلسەفەکانییان ، ئەم فەیلەسوفانەش بە (فەیلەسوفی شاعیر) ناوبراون . یەکێک لەوانە (فرێدریک نەچە)یە . لە پەیوەند بە شیعرەوە ، تایبەتمەندی (نەچە) جیاوازە لەگەڵ فەیلەسوفەکانیتر ، چونکە هەندێک لە فەیلەسوفەکان هەم شاعیریش بوون هەم فەیلەسوف ، واتە لەپاڵ فەلسەفە شیعرییان نووسیوە یان سەرتا بە شیعر دەستییان پێکردووە ، لەوانە (ماركس ، جان جاک ڕۆسۆ ، ساموێل

تیلەر کلیریج ...) بەنام (نیچە) ، لەگەڵ ئەوەی شیعریشی نووسیوە بەکو کتێبێ فەلسەفییەکانیشی بە زمانی شیعر نووسیون ، بۆیە بە بەوای هەندێک کەس (نیچە لە زکماکەوە شاعیر بووە ..!) واتە ، هەر بە شاعیری لە دایک بووە . شیعر گەورەترین بەشی نووسینەکانی و تەنانەت بوون و ناخ و فەلسەفەکەشی داگیرکردووە . نیچە زۆر بە هەشنی درکی بە بەها و هەڵی زمانی کردووە کە ، زمان چ سیحرێک و هەزێکی تیایە بۆ تایبەت زمانی شیعری ، وەک سەرچاوەی (چەژ) چ کاریگەرییەک لەسەر بیرکردنەوە و خەیاڵی مرۆڤکان جێدەهێڵێت ، بۆیە لە شونێک دەربارەی زمانی شیعری دەڵێ ، (زمان گەمەیەکی گەمژانەیە ، بەهەی زمانەوە مرۆڤ دەتوانێ سەما بەسەر هەموو شتەکەوە بکات) ، نیچە فیلەسوفەکە ، ئامانجی بەرهەمهێنانی (مرۆڤی باڵا) بووە لە هەگەی ئیرادە و ویستی هێزەوە ، بۆیە لە زەر شوێن پێ لەسەر ئەوە دادەگرێ و دەڵێ ، (من هاتووم هەواڵی مرۆڤی باڵاتان پێڕابگەیەنم ، مرۆڤی باڵا ئەو کەسەیە لە نەریتی باو یاخی دەبێت و خودان ئیرادە و هێزی کارای خۆی دەبێ ..) ئەمە هەشن بووە لای (نیچە) کەوا داهێنان بە کەسی لاواز و بێ ئیرادە ناکرێت ، کەسەکانی دیلی بەندی کلتوور و ئایین و دیلی مرۆڤکانیتر بن ، ئەوکەسانەی لەژێر کاریگەری هێزە دەرەکییەکانن لە سەرووی خۆیان ئیرادەیتریان بەسەردا دەسەپێندرێ ، ئەو کەسانە کەسانی کێلێ و نامێن ناتوانن داهێنان بکەن..! لای (نیچە) بێ ئەوەی ببی بە کەسێکی داهێنەر وا پێویست دەکات هەموو کێت و زنجیرەکان بپچڕێنیت ، ببی بە خێت و تەعبیر لە ویستی خێت بکەی ، هەموو شتێکی میراتی تووە هەبدەی ، خێت بەها و نەریت و هەڵفتار بە خێت دیاری بکەی ، خێت هەزی جووڵێنەری خێت بی ، جووڵە هەڵفتارەکانی خێت پێچەوانەی ئەوانەی پێش خێت بن ، بەمانایەک هەروەک دروشمێکی هەبوو کەوا ، (تەنها خێت بیت و ئەویتر نەبیت ...!) چونکە / داهێنان وا دەخوازێ کە دنیاو جیهانێکی نوێ بخوڵقێنی . (نیچە) لە کتێبی (ئا ئەمەیە مرۆڤ) دا دەڵێ ، (من لە هیچ شتێک لاسایی کەس ناکەمەوە ، گاڵتە بە هەموو ئەو مامۆستایانە دەکەم کە هەشتا فێرنەبوونە گاڵتە بە خۆیان بکەن ، لەسەر دەرگای ماڵەکەم ئەمە نووسراوە ...!) .

نیچە وەک (شوبنهاوەر) ، کاری بۆ (فەلسەفەی ویست) کردووە بۆ تایبەت ویستی هێز .. چونکە (شوبنهاوەر) کتێبکی هەیە بە ناوی ، (جیهان وەک ویست فیکرە) ، لەم کتێبیدا پوختەی فەلسەفەکەی خۆی تیا باسکردووە ، باوەڕی وایە / کە عەقل ئامرازێکە بۆ دەستی ویستەوە ، لای ئەو / بوون لەسەر بنەمای حیکمەت و ئەزموون و

مەبەستێک وەستاوە …!) ، بەیە نەچێش پێ لەسەر ئەم بیرکەی ویستە دادگرێ و ئامانجیەتی ، تاکەکان خودان هەز و ئیرادەی خۆیان بن ، کە ناوی ناون (مرۆڤی سوپەرمانی) یان (مرۆڤی باڵا) ، بەیە پێیوابوە ، دەسپێک و سەرچاوەی ویست و هەز لەسەر ویژدان و فیکردا شتێکی بنەڕەتی و جەوهەری شتەکانە .. یان بە بەوای (نیچە) ،(گرنکترین دەرکەوتەی ژیان ، لە تیژی داشتن لە ڕێگەی هەزی عەقڵ نییە ، بەڵکو (ویستە) ، ناوەڕۆکی ژیان ویستە ، ئەم ویستەش ویستی هەزە …!) (نیچە) پاراستنی زات (خود) بە خراپترین شێوەی ویست دەزانێ ، ئەو پێیوایە ، کەسێک بەدوای پاراستنی زات بە ، خەی لە قەرەی مەترسییەکان نادات و ژیانی پارێزگارانە هەڕەشەڕەت ، مەبەستی ئەوەیە کە مرۆڤ دەبێ ئامادەیی قوربانیدانی تیا بێت لەپێناو خۆنە گەورەکاندا ، بە مانایەک / ئەو کەسانەی کە ، ناتوانن زنجیری کێت و بەندەکان بشکێنن و بڕهاکانی ئایین و کلتوور و ئەو بڕهایانەی بەزەر سەپێندراون بەسەریاندا ڕابماڵن ، لە هەمانکاتیش ناتوانن وەک مرۆڤێکی باڵا خودان ویست و هەزی خۆیان بن …! بە کورتی پوختەی فەلسەفەکەی نیچە ئەوەیە کە ، (فەلسەفەی عەقڵێکی ئازادە ، فەلسەفەی ئاوەژووکردنەوەی بڕها چەسپیوە کۆنەکانە ، ئازادکردنی مرۆڤە لە هەموو کێتوبەند و ئەخلاق و ئایین و مەعریفەی دەستاودەست ، فەلسەفەی نیچە بە دەنگێکی بەرز بانگەوازی ڕزگاربوون دەکات …!) ، ئەمانەشی هەمووی بە زمانی شیعر لە نەو شیعرەکان و کتێبە فەلسەفییەکانی دەربڕیوە ، بەیە نیچە (فەیلەسوفی شاعیران و شاعیری فەیلەسوفان بووە …!) .

کتێبی (وەهای گوت زەردەشت) یەکێکە لە بەناوبانگترین کتێبی نیچەیە ، کە لە ساڵی ١٨٨٣ چاپکراوە ، کتێبێکە بە شێوەیەکی ئەدەبی ڕەخنەیی نووسراوە ، بە زمانێکی شیعری ناسک و پاراو ، لەم کتێبەدا چەندین بیرکەی گرنگی داشتووە ، کە وەنەی مرۆڤی باڵا و هەڵکشاوی کشاوە ، ئەو مرۆڤەی لە دەستی کێت و زنجیری کۆمەڵایەتی و کلتووری و ئەخلاقی ڕزگاری بووە ، کتێبێکە نیچەی پەدەناسرتەوە ، (نیچە) لەم کتێبەیدا هەروەک سەرچاوەکان دەڵێن ، خەی وەک شاعیرێکی مەزن دەبینێت نەک وەک فەیلەسوفێک ، دەربارەی کتێبی (وەهای گوت زەردەشت) ، ئەدیبی گەورەی ئەڵمانیا (تەماس مان) دەڵێ ، (ئەم کتێبە باشترین کتێبە کە بە زمانی ئەڵمانی نووسرابێت) ، نەک تەنها کتێبەکانی بەڵکو شیعرەکانیشی پێن لە بیرکەی فەلسەفی و ئاوەنەیکن بە ڕەنگدانەوەی تەز و بیرکردنەوەکانی خەی ، بەڵام شتێکی گرینگ هەیە ، نیچە پرسیارە فەلسەفییەکان و ئایدیا و بیرکە شیعرییەکانی ، لە قووڵایی و هەناوی ژیان دەردەنێت و پێوەستیان

دەکاتەوە بە مرۆڤ و خۆشبەختی و بەختەوەرییەکانییەوە . دیارە نەک هەر لەلای (نەچێ) بەڵکو ، لای زۆربەی فەیلەسوفەکانی سەردەمی مەدەرەن ، مرۆڤ دەبێتە ناوەندی گرنگیدان ، هەوڵدانەکە بۆ بەرهەمهێنانی سەربەخۆیی بیرکردنەوە و عەقڵی مرۆڤ . دەرکەشانی لەژێر هەموو کاریگەرە دەرەکییەکان ، دەکرێ ئامانج بێ یەکێک لە خاڵە هاوبەشەکانی نێوان شیعر و فەلسەفە حیساب بکەین ، لێرەدا چەند نموونەیەکی شیعری نەچێ دەخەینە ڕوو و قسەی لەسەر دەکەین ، هەروەک لە کتێبی (نەچێ فەیلەسوفەکی بەرزەفڕ) دا ، لە بەشی (پێنجەم) ، بە ناوی (نەچێ ، شاعیرەکی جیاواز)دا ، کە لە سەرەتا باسی شاعیربوونی (نەچێ) و بیرکردنەوەکانی و دواتر چەند نموونەیەکی شیعری هەناوەتەوە ، ئەمە لێرەدا قسە لەسەر هەندەکییان دەکەین . هەر لەوێدا باسی ئەوە کراوە کە ، (نەچێ) شاعیرەکی جیاواز بووە و بە ستایلەکی جیاواز نووسیویەتی ، هەروەک مۆزوونووسی فەڕەنسی (ئالیکسیس ڤیلەنینکۆ) پێیوایە ، (نەچێ ئیستاتیکای ڕووکەشی دەقی واتە فۆرم)ی پێش وردیی مانا خستووە ، چونکە نەچێ بەرلەوەی فەیلەسوف بێت ، بە پلەی یەکەم شاعیر بووە ، لە نێو نووسینە پەخشانی و شیعرییەکانی داهێنانی سوریالییانەی کردووە ، بە تایبەت لە کتێبی (وەهای گوت زەردەشت) هێندە دوور دەڕوات ئیستەمە تێی بگەیت …! (نەچێ) کەسێک بووە زۆر قووڵ بیری کردۆتەوە ، هەمیشەش بە زمانی ڕەخنەیەکی تووند نووسیویەتی ، تا ئاستی ئەوەی مەرگ بە خوداوەند دەخوازێ و ئەخلاق و ئایین و کلتوورە دواکەوتووەکان ڕەتدەکاتەوە ، تا مردن لە نووسین ناکەوێت ، (نەچێ) بە درێژایی ژیانی هەمیشە ئەوەی دووبارە کردۆتەوە کەوا (هەشتا پەویستە بژیم ، چونکە هەشتا گەرەکمە بیربکەمەوە …!) ، نەچێ بیری لە هەموو سەکۆ و گۆشە و کەلێنەکانی ژیان و مرۆڤ کردۆتەوە ، ئەوەی بە فەلسەفە دەرەقەتی نەهاتووە بە شیعر قسەی لەسەر کردوون ، بۆیە شیعر و فەلسەفەکەی بە یەک ئاراستە ڕۆیشتوون . (نەچێ) لە شیعری (مرۆڤە بەرزەکان) دا دەڵێت .

ئەوەی ڕادەپەڕێ ، پەویستە پەیدا هەڵدەین !
وەڵێ ئەو لە بەرزاییەوە ئەمە پەسەند دەکات ،
تاکو لە سەرووی پەسەندگرەوە بژیت ،
ئەو لە بەرزی دایە ئەو لەسەر دەرگای مالی منە ،
ئەو لە مالی من نیشتەجێیە ،
هەرگیز بە دوای کەس نەکەوتووم
لە سەرووی ئەمانەش ، قەشمەم بە هەموو مامەستایەک کرد .

ئەم شیعرە تا بڕێی شیعرەکی ناسکە ، (نەچێ) بە زمانەکی شیعری ناسک و پڕ لە هارمۆنیا و ئیستاتیکایەکی جوان ، کرێک و ئامانجی

بیرکردنەوە و فەلسەفەکەی خۆی دەخاتە روو واتە ئەم شیعرە بیرکردنەوەیەکی ئامانجداری لە پشتە ، لەرەدا (نۆچە) باس لە (مرۆڤی باڵا) دەکا ، ئەوانەی خودان هێز و ئیرادەی خۆیانن ، دەیانەوێت ڕاپەڕین بکەن و زنجیری دیلیەتی و ستەم بپسڕنن کەسانێکی ڕاستگۆ و ئازاد بن ، ئەو پێیوایە ئەوانە لە شوێنکی بەرزی ژیان وەستاون ، ئەوانە هێندە بەرز و خۆشەویستن ، بەشکن لە ڕووحی ئەو لە ماڵەکەی ئەو نیشتەجێن . ئەمان ئەو مرۆڤە بەرزانەن کە / خودان هێز و سەربەخۆیی و بیرکردنەوەی خۆیانن ، کە دوای هیچ کەسێک ناکەون و پاشکۆی هێزەکانی سەرووی خۆیان نین ، بەس خۆیانن و هیچیتر ، ئەمان ئەوکەسانەن لە مامەستاکانییان فێردەبن ، سنوور و تخوبەکان دەبەزێنن و لە ئاستێکی بەرز لە مرۆڤایەتی و ژیان دەڕوانن .

هەروەها لە شیعری (جەسوور) دا دەڵێ ..

لە هەر کوێیەک بیت ، قووڵ هەڵکەنن

بنەوان لە ژێرەوێ ،

وازبێنە لە پیاوانی ڕەشبین با بچریکێنن

" دەزگ بەردەوام لە ژێرەوێ " … !

لەرەشدا وێنەی مرۆڤێکی جەسوور و خاوەن هێز و توانایەکی لەبن نەهاتوومان .بە دەکەشە ، ئەو مرۆڤانەی لە پێناو ئامانجە پیرۆزەکان مرۆڤی تێکۆشەر و کۆنەدەرن ، ئەو مرۆڤانە لە شوێنگوستە چاوەکان فوو لە پشکەکان دەکەن ، ئەوانەی هەمیشە بە وریەکی پڕایین و بە دید و بەرچاو ڕەشنیەوە بەرەو لوتکەی ئاسە و ئامانجەکانییان دەکەونە ڕێ ، خودان خۆونی گەورەن ، بەوچان و نەسرەوتن هەردەمێن و هەر دەمێن ، (نۆچە) ڤی لە مرۆڤی لاواز و ڕەشبینە ، ڤیی لەو کەسانەیە کە هەمیشە بە پاروە نانێک دەکوزێنەوە ، (نۆچە) لە شوێنکدا دەڵێ ، (مرۆڤە لاوازەکان ، ئەوانەن بە مردن باشن ، شایستە بە ژیان نین ..!) بۆیە لەم شیعرەشدا دەڵێ (واز بێنە لە پیاوانی ڕەشبین با بچریکێنن) . دەزگ بەردەوام لە ژێرەوێ..! ، مەبەستییەتی گەیشتن بە لوتکە و ئامانج ڕەنج و قوربانی دەوێت ، ئاگر و ڕووناکییەکان ، لە بنی بنەوەن ، قووڵن دەبە لە هەڵکەنین بەردەوام بین ، دیارە وشەی دەزگ لەرەدا میتافەرێکە یان هەمایەکە بە ئاگر ، ئاگریش هەمیشە هەما بووە بە گەرمبوونەوە و درەوشانەوە و گەشان ، لە ئەفسانە و داستانەکانیش گەیشتن بە ئاگر هەمایە بە گەیشتن بە ئامانج و سەرکەوتن … !

(نۆچە) لە شیعری (ئاوێنە مرۆڤ) دا دەڵێ …

بەڵێ ، دەزانم لە چ بنەچەیەکم ،

وەک بەسە تێنووم ،
هەڵپە دەکەم و خامۆش دەبمەوە ،
هەرچیەک دەستی بە دەبم دەبێتە نوور ،
هەرچیەک جێدەهێم پشکۆیە
بە یەکوودو من بەسەم …!
بگومان ، لە نێو بیری (نێچە) مرۆڤکان دەبە مرۆقی بەرز و دیار بن ، خودان بنەچە و شوهرەتەک و ناوەکی پایەدار و بەرزییان هەبە ، ئەمەش ئەو مرۆڤانەن هەمیشە هەڵپەی ژیانەکی بەرز و پاوپە لە بەختەوەری و دەستگەیشتن بە خەرگە و ئومێدەکانییانن ، کەسانەک بەرز لە ژیان و بەهای مرۆڤ بەوانن ، ئەوکەسانەی / وەک بەسە تێنوون بە ئەم جۆرە ژیانە ، وەک عاشق شێدای ژیانەکی شایستە بە مرۆڤن ، ئەو مرۆڤانەی کە لەم شوێنە بەرزە بە ژیان و ئومێدە گەشکان و ئارەزووە جوانەکانییان دەوانن ، ئەوانە دەست بە هەر چیەک دەبن دەبێتە نوور ، هەرچیەک جێدەهێن دەبێتە پشکۆ ، ژیان و دەوروبەر دەدرەشێننەوە ، چونکە وەک بەسە خاوەن نیگا و هوانین و دیدگایەکی هەشنن بە ژیان . لەڕدا ، لە نێو بەرهەمە شیعری و فەلسەفییەکانی نێچە ، هاوئاهەنگییەک و ئاوەزانبوونەکی گرنگی نێوان فەلسەفە و شیعر دەبینین ، کە هەردووك بە یەک ئاراستە تا ئەندازەی تەکەهاوبوون ، فەلسەفە بە بەرگ و هوخساری شیعرییەوە ، شیعریش بە ناوەڕۆکی فەلسەفییەوە ، وەک ئەوەی گیانەک بن لە دوو جەستەدا . (نێچە) بەم هەوڵانەی توانی شیعر و فەلسەفە زێتر لەکنزیک بکاتەوە …!

نۆڤەمبەری ۲۰۲۰

سەرچاوەکان :

- کتێبی (چەند فایلەسووفەکی بوونگەرا) .. نووسینی (فوئاد کامیل عەبدولعەزیز) وەرگێڕانی لە عەرەبییەوە / (سامان عەلی حامید)
- کتێبی (هووبەووو لەگەڵ شیعر) .. نووسینی (ناڵە حەسەن) .آ

ئاکاری سوقراتی .. ئاراس سەعید

تەوانینی سوقرات دەربارەی لەگەس، واتا دەزینەوەی ڕاستی و چاکە. ئەم جۆرە تەوانینە بە ئیتیکی ڕاشیونالیست، یان ئەقڵگرایی ناسراوە، لەدیدی سوقراتەوە تاکە مەتیقی کردە ئاکارییەکان ئەقڵە، چونکە لەدیدی سوقراتەوە، چاکە (زانینە).

لەمڕووی فەلسەفەدا، دوو شێوە تەوانین بەرامبەر عەقڵانییەت هەبووە، ئەویش (میتەدی دانپێنان و میتەدی گاڵتەگرانە).
لە وتە بەناو بانگەکەی سوقرات، دەبینین کە شوێنکەوتەی میتەدی گاڵتەگرانە بووە، کە دەڵێت؛" ژیانێک تاقی نەکرابێتەوە مانای ژیان نییە".
تاقیکردنەوە، واتا گاڵتەکردن و تاقیکردنەوەی هەموو ئەو شتانەی زانینەکی ساختەمان لەبارەوە هەیە.
لەزاری ئەفڵاتوونەوە وتەیەکی بەناو بانگی سوقرات دەخوێنینەوە؛
١"من دەزانم، کەنازانم، ئەوان نازانن، کەنازانن، وا دەزانن دەیزانن".
سوقرات یەکەمین فەیلەسووفە، کە بەدوایی شانۆکەو کردنی پرسە چەق بەستوو و ئارەزوکاندا دەگەڕێت بە دەزینەوەی کەموو کورتی و هەنگاونان بە گەشەی مەعریفی. کاڵە پێپەر دوای دووهەزار و چوارسەدساڵ سەدساڵ دواتر ئەو وتەیەی دوبارەکردەوە. پێپەر دەڵێت؛

ئەم کاتەک دەزانین هەڵە و کەموو کورتی تیرەکەمان لەکودا، هەنگاوەک لە زانین نزیک دەبنەوە. دکتەر ڕەهبەری مەحمود زادە دەڵێت؛ ٢" گۆشەی مەعریفی واتا، دەزینەوەی یەکەک لەکەموکورتییەکانی بەچوونەکانمان، نزیکبوونەوەیە لە زانین".

پەیوەندی نێوان ئیتەک و مەعریفە، لەدیدی سوقراتەوە: سوقرات یەکەمین کەس بوو چەمکی ئاکار ئاوەتەی ئیپستمەلۆجیا دەکات. ت ز لاڤین دەربارەی ئەخلاقی سوقرات دەڵێت؛" ئەخلاقی سوقراتی واتا دەزینەوەی ئەوەی ڕاست و چاکیە لەڕێگەی ئەقڵەوە".

دکتەری ڕەهبەر دەڵێت؛ کەواتە ئێگەر بمانەوێ گرفتە ئاکارییەکانمان چارەسەر بکەین پێویستە سەرچاوەکانی زانینمان زیاد بکەین.

مەبەستی سوقرات لەم وتەیە؛ "کەس تووشی هەڵەی ئاکاری نابێت، مەگەر زانیاری لەبارەوە نەبێ". چونکە لەتەوانینی سوقراتەوە، چاکە زانینە.
هەرکەس زانیاری دەربارەی خراپەی گرفتە ئاکارییەکان هەبێت هەڵەناکات. ئەم زەرجاروتەی بریا باشترم بکردایە، بۆکار دەهێنین. بۆجارەکی تر لەدیدی سوقراتەوە هەر کەسێک تووشی هەڵەیەکی ئاکاری بێت ئەوکەسە، بێ ئەخلاق نییە، بەڵکو زانیاری تەواوی لەبارەی باشەوە نییە.

.....

ئایا ئاکاری سوقراتی لەفەلسەفەی مەدەرینتەدا، یان لەدونیای ئێستادا درووستە یان گرفتی هەیە. لەدیدی منەوە. سوقرات زانیاری دەربارەی غەریزە و مەتیفە دەروونییەکان نەبووە، کاتێک قوتابخانەی زانستی دەروونشیکاریی و ڕەفتارناسیی دادەمەزرێت. چیتر ئاکاری سوقراتی ڕەخنە هەڵدەگرێت، چونکە مرۆڤ هەموو کاتێک لە دەخی ئاگایی‌دا نیە، بەڵکو لەژێر کاریگەری غەریزە و مەتیفە بایەلۆژییەکاندا دەژێت، مرۆڤ کاتێک ژیان و ڕێگەزی دەکەوێتە ژێر مەترسی لەناوچوونەوە، زانیاری هەیە دەربارەی چەمکی باش، بەڵام لەژێر مەتیفە دەروونییەکاندا، هەڵەی ئاکاری دەکات.

سەرچاوەکان:

کەبەرهەمکانی ئەفلاتوون: وەرگێڕانی عیمران هاواری
ت.ز لاڤین: فەلسەفە بە هەمووان
و: ئارام مەحمود
دکتەری ڕەهبەری محمود زادە، کەرسی فەلسەفەی ڕۆژئاوا.

ئاراس سەعید

سەرچاوەی ناکۆکیەکانمان چییە؟ .. مەحمود عەبدوللا

"لەجیاتی بەزاری لەباوەیان، پێویستە زیاتر فەربیت لەبارەی سەرچاوەی باوەڕەکانیان "

لەزەمانێکدا دژین کە بەڕاستی زەمانی زربەی و چنەبازییە.وەک دەڵێن ئەقڵمان بۆتە ئاردی ناودرک و کۆنابۆتەوە. بیروبۆچونەکان بەڕادەیەک لەک دورن کە ڕێگای لەک تێگەیشتنی ئاستەنگکردوە. حەزو ئارەزوو و خۆنو ئاواتەکانمان بەڕادەیەک جیاوازن کە هەرکەسە یان هەرگروپە بۆجیا و سەربەخۆ هەوەدەدەن دونیایەک چێبکەن کە ئەویتر هەست دەکات بۆئەو دەبێتە جەهەنەم.

بەهایەکی گشتی نییە کە لەکمان نزیک بکاتەوە ،دەمارگیری بۆجۆرێک تەشەنەی کردووە، کە هەوەی سینەوە و دژایەتی هەستی خۆشەویستی و یەکتر قبوڵکردنی گرتۆتەوە.لەکاتێکدا هەموان بانگەشەی کەمڕێک بەهادەکەن ،کە هاوبەشە لەنەواندا، بەڵام دەبینین کەسانێک کە بانگەشەی ئازادیخوازی دەکەن، لەناو هەزەکی کۆنە پارەزدا جەدگرن. هەموانیش پێیان وایە لەسەر حەقن!نێک هەر ئەوە هەموان پاساویان

هەیە بە دونیابینی و بیروباوەڕکانی خەیان تەنانەت ئەگەر ئەو بیرو باوەڕانە ئەفسانەیی و دەگما و سەرتایترین بیروباوەڕ بن،یاخود ئەگەر بیروباوەڕو بڕچون و دونیا بینی مەدەرن بن.

چەن لەک تێبگەین بۆ لەناوبردنی جیاوازیکان جیاوازیکان"کەمەحاڵ" و،بتوانین پێکڤە کاربکەین .
هەریەکەک لەئەمە ڕۆژانە کەمێک قسەو بیروبڕچونی بۆرگوە دەکەوێت،کە سەرمان دەسوڕمێت. چەن دەکرێت کەسێک ئاوابیربکاتەوە؟چەندکرێت کەسێک تائەو ئاستە دەگمابێت؟ هەندجار لەو بیروبڕچونانە بۆزار دەبین و هەندجار پێکەنینمان پێیان دێت ،هەندێک جاریش وامان لێدەکات هەستی مەزنتربون لە ئەوانیر وامان لێبکات لەدژایەتیدا بڕڕحم بین. من بانگەشەی یەکسانی لەنێوان بیروبڕچونەکان داناکەم ، بەڵام بەوەم بەو هەیە کە دەبێت ئەوانەی زیرەکترن هاوکاری ئەوانیتر بکەن هەر وەک بریتا بولەر دەڵێت: کاتێک باوکم بردومی بۆ تاقیکردنەوەی زیرەکی ئاستم سەرو ئاستی زیرەکی ئاسایبو،بەڵام باوکم ئامۆژگاری کردم و فەریکردم وەک چەن دەبێت ئەوانەی سامانیان زۆرترە دەبێت هاوکاری ئەوانیتربکەن،ئاواش دەبێت هاوکاری کەسانێک بکەین کە ئاستی زیرەکییان لەئێمە نزمترە،نەک بیانخەینە خزمەت خۆمانەوە.

بەر لەهەرشتێک دەبێت ئەوە بزانین کە هەرتاکێک بگرێت بیروبڕچونەکانی خۆی پەڕاستن،خۆافەپەرستترین کەس گاڵتە ی بەبیرو بڕچونی هەشنگەرترین کەس دێت بەپێچەوانەشەوە.لەڕەدا ئێمە ئەو دو ئاستەیە هاوسەنگ ناکەین و هەوڵنادەین بەدوای ڕۆژی حەقیقەت دابگەڕێین،یان ئاستی لەژیکی بوون .بۆکو ئەوەی ئاشکرایە کە زهنی هەریەکێک لەئێمە بگەورەی ئاست و شەوازی مەعریفەکەی حەقیقەت بڕهەم دەنێت. منێک کە باکگراوندێکی مەعریفی دینیم هەبێت ناتوانم لەژیکیانە پاساوی بیروباوەڕکانم بدەم.پەوەڕکانم لە جەری مەعریفەکەمەوە سەرچاوە دەگرێت .ئەلبەر کامە لەوبارێوە دەڵێت:من ڕۆژگارێک پێم وابو زەر زیرم ،بەڵام بەلامەوە گرنگ نەبو،چونکە دەمزانی گەمژەکانیش هەمان هەستیان هەیە! بۆیە هەریەکێک لە ئێمە دەکرێت ئەو هەستەی هەبێت کە زیرترینەو داوەری لەبارەی هەموشتێکەوە بکات .بەچاوپۆشین لەوەی کە بگومان دونیابینی پیاوێکی دینی و ئاینشتاین یەکسان نین.بەڵام چ پیاوێکی دینی هەیە ئاینشتاین و فرێد بە گومڕا نەزانێت!

.کەواتا لەڕەدا واز لەو دەنین کە ڕاستە و کە هەڵە. هەتا ئەگەر سەرنج بدەینە ئاستی پەرەشی هەرتاکێک بە بیرو باوەڕکانی لەوانەیە

ئەو بەدیبکەین هەرتاکەک ئەگەر گەمژەترین تاکیش بێت ،هەزی بدەیتە ویستی خۆی دەکاتە دەستوری وەک . بەڵام هەز گۆرچی حەقیقەتی هەیە بەڵام حەقیقەت نیە .هەز کوێرە و نالۆژیکیە.

چۆن لەگ نزیک ببینەوە و بتوانین پێکەوە کاربکەین؟

هەنگۆ پێکەنیناتان بۆوەبێت،کەبەم بیرو باوەڕە کاریگەری لەسەر لەزەتیش هەیە! ئەمە دەبینین بیروباوەڕە هەستەکانیشمان دەگۆڕێت کاریگەری هەیە لەسەر ئارەزوکردنی جۆری مەسیقا ، خواردنەوە ، فیلم و..تاد .
کەسێک کە گوێ لەقورئان دەگرێت لەوانەیە فرمێسک لەچاوەکانی بێت،کەسێکیتر بە پێچەوانەوە. دەبێت ئەوەاستیە بزانین کاریگەریەکە لەناوەوەیە نەک لەدەرەوە،ئەوە وەامی دەرونی ئەمەیە بە ورژێنەرە دەرکیەکە،هەزە سیحریەکە لەدەرونی ئەمەدایە و پێویستە بە یادەوەری و ئاوات و حەزەکانمان ر هەربەیە تاکێکی بەوادار سەری دەسوڕمێت کەسێک ئارەزوی گوێگرتن لەقورئان ناکات و دەی داناخورپە،ئەو درک بەوناکات کە ئەو هەستەی ئەو هەیەتی بە بابەتێک پێویستە بەبیروباوەڕی خۆی، بەیە هیچ پێویست ناکات خەمان تێک بدەین وبەڵێن فڕان دەڕێقەو خوا مەری لەدەداوە، بەڵکو لەڕاستیدا ئەوە مەعریفەو بیرو باوەڕی هەست و یادەوەری ئەمەیە وادەکات ئارەزوی چ ئاوازێک بکەین،هەر گیز زەحمەتە دوکەسمان هەمان هەستمان هەبێت بە ئاوازێک مەگەر ئەوکاتەی هاوفیکربین!

جان هایت دەروناسی ئەمریکایی لەکتێبی زهنی دروستکار بەچارەسەری ئەم دەخە دەخی شەواوی کەمەگا و پێکدادانی دونیابینیەکان پێشنیار دەکات کە لە جیاتی بەزاری و تووڕەیی لە بیروباوەڕی کەسانی تر،بەدوای سەرچاوەی بیروباوەڕکانیاندا بڕین،بەئەوەی بتوانین گفتوگۆ بکەین. وەپێویستە لەسەرچاوەی بیرو باوەڕکانی خۆشمان بکۆڵینەوە! هایت پێی وایە شەش بەهایە هەیە کە هاوبەشە لەگەڵ دژەکانماندا، بەڕەچاوکردنی ئەم شەش بەهایە دەتوانین هاوکاری یەکتربکەین و لەکنزیک بینەوە و بتوانین گفوگۆ بکەین،لەجیاتی موجادەلە،چونکە ئاشکرایە بەنزان دانان و کەمتر دانانی ئەوانیتر دەرگای گفتوگۆ دادەخرێت و مجادەلە ش ئامانجکەی سەرکەوتن و ژێرکەوتن بردنەوە و دۆڕانە! . ئەلبەر کامە ش لەڕەماندکدا دەڕێت:هەموکەس پاساوی هەیە بەهەر کاروبیرکردنەوەیک بەیە مشتومە کەتایی نایێت پاساوهێنانەوە درێژە دەکێشێت ،لەوانەیە لەدەخی ئاوادا دواین قسە بەهەزبێت، بەئەوەی هەز دواین قسەنکات دەبێت ڕەچاوی ئەو شەش بەهایە بکەین ،بەبە گۆڕینی بیروباوەڕیش دەکرێت

پکەوە بژین .چونکە وەک دەبینین هەندجار مرۆڤ لەنێوان مەرگ گەینی و بیروباوەڕ مەرگ هەڵدەبژێرێت! جا ئەوبیروباوەڕە ڕاست بێت یان هەڵە! من دیسان لێرەدا جیاوازی دادەنێم لەنێوان هەڵبژاردنی دوبیروباوەڕی جیاواز ناکرێت ئەمە مردن لەپێناو داگیرکاری و مردن لەپێناو وئازادی یەکسان ببینین،هەموشتەکان وەک یەک نین،ئەوەی حوکمی وەکیەکی لەسەر هەموشتێک بدات دەبە کوێربێت!

شەش بەها کە پەیوستە ڕاچاویان بکەین بە ژیان لەگەڵ ئەوانیتر ،شەش بەها کە دەروننناس جان هایت پێشنیاریان دەکات بە تاکەکان و پێی وایە هەموان ئەم شەش بەهایەیان قبوڵن،لەبەرامبەر هەربەهایەکیش خاڵی بەرامبەرو دژ هەیە. بۆ ئەم هایت ئاستی گرنگی دانی ئەمە بۆ یەکێک لەوبەهایانە ڕەفتارمان دیاریدەکات. بە گوێرەی ئەوەی ئاخۆ ئەم بەهایانە فیترین یان جیهانین ،ئەوەی گرنگە لێرەدا بیزانین ئەوەی ئەم بەهایانە ڕەفتاری مرۆڤ دیاری دەکەن،ئەمەش وادەکات ئەمە بزانین تاکێک چۆن و بیرلەچی دەکاتەوە ؟ بۆچی ئەوباوەڕەی هەیە. زانینی ئەم بەهایانە وادەکات هەستی لەسەرتریمان بەرامبەر ئەوانیتر نەبێت و بتوانین گفتوگۆ بکەین.

شەش بەهاکان و خاڵی بەرامبەر/ دژ

یەکەم : خەمخۆری / زیانگەیاندن :هەمومان یەک خەزانین پەیوستە تا ئەوجۆگایەی دەتوانین سەبارەت بە ئەوانی دی میهرەبان بین/ بەپێی ئیمکان هەوڵبدەین ڕەنج لەناوببەین.
دووەم :ئینساف و فەزڵبازی: پەیوستە کەمەگەر تێبکۆشێت بە ئینساف بێت و عەدالەت بەهەموان بدەی بەنێت چونکە دەست خستنە ناودەستی یەک باشترە لەزوڵم/وە پەیوستە کەسانی فەزڵبازو ساختەکار و مفتەخۆر و ئەوانەی شتەکان دەگەڕێن بەقازانجی خۆیان سزابدرێن.
سێیەم :وەفاداری و خیانەت :وەفاداری بەخەزان،گروپ،کەمەگا و میللەت …تاد ،بەهەرکەسێک شتێکی ژیانیە ،ئەو هەزیە کە ڕەگەڵ لەگەڵیانەوە دواوە دەگرێت.
چوارەم:ئازادی و سوتە: پەیوستە تاکەکان ئازادبن لە ڕەفتارو بیرکردنەوەدا /تا ئەوشوێنەی زیان بە کەسانیتر نەگەیەنن.
پێنجەم:ڕەزلەگرتن و سوکایەتی . پەیوستە تاکەکان خۆپارێز و نەرم و دڵڤان پاکدامێن و میانەوبن،چونکە ئەمانە دونیای ئەمە پایەدار دەکەن/و پەیوستە تاکەکان لەڕەفتاری نا ئەخلاقی خۆیان بپارێزن.

شەشەم :دەستاتخوازی و ڕوخاندن:ڕەزگرتن لەیاسا و دامەزراوە کەمایەتیەکان پەیوستە ؛چ ئەو یاسایەمان قبووبێت و چ قبوڵمان

نەبێت،چونکە کەمێگا لە سەر ڕێککەوتنی تاکەکان پێک هاتوە و پایەدارە/دەبێت یاسا ڕێزی لێبگیرێت ئەگەر خراپ بو لەناوببرێت لەم شێش خاڵەدا ناکەی بڕچاو دەکەوێت. هەریەکەک لەتاکەکان بەهای زیاتر دەدات بە یەکەک لەوخاڵانە. بەنمونە بەڵای کەنە پارێزانەوە پاکدامێنی،لەسەروی ئازادیەوە. بەڵای دەسەڵاتخوازەوە دەبێت ڕێز لەیاسا بگریت هەرچەندەک بێت!بەڵام بەڵای ئازادیخوازەکەوە یاسایەک کە دەبێتە هەی چەوسێنەرەوە دەبە لەناوببرێت. هەمومان لەوەدا هاوبەشین کە وەفاداری،ڕێز ،ئازادی ، ڕێزگرتن لەیاسا،خەمخۆری پاکدامێنی و …بەهای باشن،بەڵام ئەوەی کە ئەمە لەناو ئەواندا کامیان دەخەینە پێش کامیان شەوازی ڕەفتارمان دیاریدەکات. خاڵی دژ لەڕدایە کە هەموان دەڵێن حوڕمەت پێویستە،بەڵام بەڵای کەنەپارێزکانەوە هاوجنسبازی دژی حورمەت و ڕێزی ئەوانە. کەواتا ئەوان گرنگی زیاتر بە پاکدامێنی دەدەن تائازادی. هیچ یەک لەم بەهایانە بە تەوای هەڵنیە.بەڵام هەندەک لەو بەهایانە باترن لەوانی دیکە. بەبەوای هایت ئەمە گرنگی زیاتر بچ بەهایەک دەدەین دیاریکەری ئینتیمای سیاسیمانە. بەنمونە ئەوەی کە پاکدامێنی بەلایەوە بەرزترین بەهایە ، ئینتیمای سیاسی بە کەنە پارێزکانە.ئەوەی ئازادی بە بەرزترین بەهادانەت ئینتیمای سیاسی بە هەڵە ئازادیخوازکانە .

مەحمود عەبدوڵا

بەنوسینی ئەم وتارە سودم لە وتارەکی- دیود بایرن وەرگرتوە،
بەناونیشانی نقطە اشتراک کە با دوشمن
خونی تان دارید

نەسیمی عەشق .. شیعری: ستیڤان شەمزینی

پڕە بە چرپە و بەدەم خەموە ئەموت
لە هەموو ساتەکاندا هەر چاوەوانی تەم
چاوەوانم وەک پەپوولە بفڕیت

دوور دوور بفێیت
چوونکە من ئاسمانەکی قووڵی عەشقم
دەرگای دڵم بە پێشوازیی تە کردەتەوە
بفڕە ئازیزم بفڕە
من زۆر لە مژۆ چاوەڕم
دونی تە هاتیت، من وتم
چیتر تەنیایی لە ئامێز ناگرم
مانگی چواردەی من هەڵهات
نەسیمی ئەشقم هەڵیکرد و
پریاسکەی خەمم پەچایەوە
بە هەمیشە، خەم
لە دوورگەی دڵی پڕ ئەوینتا ون کرد
ئەمڕە هیچ هەواڵکی تەم نەزانی
دەرگای ئاسمانم راوەشاند و
جەرگی زەویم شەق کرد
وتم پەروانە تەنهاکەی خەمم بدەنەوە
چوونکە فەری سووتانی
ئاگری عەشقی من بووە
سبەی کاتێک تە دەردەکەویت
گەردەلوولی ناو دڵم ئارام ئەبێتەوە
شەپۆلەکانی ئەقیانووسی عەشقم رادەوەستن
گەکانی تووڕەیی خەیاڵم دەنیشتەوە
ئەگەر دوو سبەی بێی
ناهەڕم هەناسەت لە هەناسەم
دەت لە دڵم، لەوت لە لەوم
جەستەت لە جەستەم
ئاگری گەرمی ڕەحت
لە ڕەحی سارد و سەم بێتەوە
ئەگەر هەفتەیەکی تر بێی
ئەبینی وەک منااڵنی شار بزەو و دەست نەسرەوم
ئەوان بە خەیاڵ ئەستێرەکان بە چنگ ئەگرن
بەڵام من بە واقیع هەساڕەی دەت داگیر دەکەم
ئەوان بە خەیاڵ یاری فوتبەڵ بە مانگ دەکەن
من بە واقیع دەمم لە شەکرە سەوی دەمتدا ئەتوێتەوە

تیرۆریزمی ئیسلامی و ئازادی دەربرین .. وەرگێرانی کاوە عومەر

ئەم نوسینە لەسەر بنەمای دەقی چاوپێکەوتنێک ئامادەکراوە کە لەگەڵ تەلەفزیۆنی کەناڵ جەدید ئەنجامدراوە .

خەلیل کەیوان: هەواڵی سەربڕینی مامۆستای مژووی،سامۆئیل پیتی،لەلایەن لاوێکی موسڵمانی بەنەچە چیچانی وە لە دەوروبەری پاریس جهانی توشی شۆک کرد.ئەم مامۆستای مژووە لە پەلەکێدا و لەدەرسێک سەبارەت بەئازادی دەربرین،ئەوکاریکاتێرەی پەیامبەری ئیسلام کەلە گۆڤاری چارلی ئیبدەدا بڵاو کرابوویەوە پیشانی قوتابیەکانی ئەدات.
هەر ئەمە بەس بوو بۆ ئەوەی بەیاری سەربڕینی بدرێت و بەو شێوە دەستەزڵنە لەبەردەم قوتابخانەکێدا جێبەجێ بکرێت.ئەم کوشتنە ئازار بەخشە، فەرەنساو جیهانی ڕاچڵەکاند وئەنجامیکی زۆری لە کەوتەوە بوونێ جێی باس.لەوانە هەکارو ئیشەی ئەم جۆرە ڕووداوانە ،تیرۆریسمی ئیسلامی و ئازادی دەربڕین و بابەتی بەرگری لە بەهاکانی کۆمەڵگەی سیکۆلار و هیتر سەبارەت بەم بابەتە وت وویژێک لەگەڵ حەمید تەقوایی ئەنجام ئەدەین.

دەوڵەت وبزوتنەوە ئیسلامیەکان ئیدیعای ئەوە دەکەن کە مامۆستا فەرەنسیەکە سوکایەتی بە پیرۆزیەکانی ئیسلام کردووە بەو بیانووە ڕاشکاوانە بەرگری لەکوشتنی ئەو مامۆستایە دەکەن ، یان پاساوی بە دەهێنەوە.لەلایەکەوە دەوڵەتەکان وبزوتنەوە ئیسلامیەکان و لەلاکەی تریشەوە بەرگریکاران لە بەهاکانی سیکۆلاریزم لەبەرامبەریەکدا وەستاون.بەجگەلە کەماری ئیسلامی ڕێجەب تەیب ئەردۆغانی سەرکی تورکیا،عومران خانی سەرۆک وەزیری پاکستان،وەزیری کاروباری دەرەوەی مەغریب لەناو ئەو کەسانەدا بوون کە ناڕەزایەتیان دژی ماکرۆن دەربڕی .لە وڵاتانی وەکو بەنگلادیش و پاکستانیش خەپیشاندانیان بەڕێوەبرد،لە بەرەی بەرانبەریشدا خەڵکی فەرەنساش لەبەرامبەر ئەم کوشتنەدا ڕۆژانە سەر شەقامەکان،یەکێک لە

خۆپیشاندەرانی فەرەنسا وتی پەیامەکەیان لەم بارەیەوە ئاشکرایە: سەردەبین هەتا هیچ کەس بوێری ئەوەی نەبێت لە دژی بیرکردنەوەی ئەمە دەم بکاتەوە." بۆچی بابەتەکە هەتا ئەم ئاستە بۆتە جێگای سەرنج؟

حەمید تەقوایی: هەکارەکەی ئاشکرایە. دەندەیی و تاوانێک کەلەم بابەتە تایبەتدا ئەیبینی لە مەژووی هاوچەرخدا بە وێنەیە. مامۆستایەک بەعالەمی ئاشکرا سەردەبڕێن بەهۆی ئەوەی کە کاریکاتێرێکی نیشانی خوێندکارەکانی داوە. ئەم تاوانە لەژێر هەر پاساو بیانوێکدا ئەنجامدرا بێت ئەو پەڕی ترسناکی ئیسلامی سیاسی نیشان ئەدات. ئەبێت بۆتوندی مەحکوم بکرێت و لەبەرامبەریدا بوەستێتەوە.. ئەم هەواوە بوە جێگای سەرنجی خەڵکی دونیا چونکە هیچکەس چاوەڕوانی ئەوەی نەدەکرد کە تاوانێکی لەو شێوەیە لەم سەردەمەی ئەمەدا هەبدات، هەروەک ئاماژەتان پێدا بابەتی دەرسی مامۆستای قوربانی ئەم تاوانە ئازادی دەربڕین بوو و ئەو وەک نمونەیەک کاریکاتێری گۆڤاری شارلی ئیبدەی نیشانی خوێندکارەکانی دابوو. ئەگەر یادتتان بێت بەهاوکردنەوەی یەکەمجاری ئەم کاریکاتێرانە ساڵی ٢٠١٥ بوێهەی هەرشی هەزە ئیسلامیەکان بەسەر نوسینگەی گۆڤارەکەو تیرەرکردنی ١٢کەس لە ئەندامانی دەستەی نوسەرانی و خەڵکی دونیا لەبەرامبەرئەوتاوانەدا وەستانەوە. لەبەرامبەر ئەم کارەندانەیەدا خەڵکی فەرنسا وئەورپاو وەتانی تر هاتنەمەیدان وهەرشی سەر گۆڤاری شارلی ئیبدویان مەحکوم کرد. سامۆئیل پیتیش ئەوەوداوەی بە خوێنکارەکانی ڕون دەکردبوێوەو بەرگری لە ئازادی بیروڕا دەربڕین کردبوو. ئەمە بوێە بیانوێک بە هەزە تاسەرئەسقان کۆنەپەرست وئینسان کوژە ئیسلامیەکان هەتا تاوانێکی ئاوا ئەنجام بدەن و لەئاکامدا، هەروەک ئاماژەتان پێدا، دەوڵەتە ئیسلامی ونیوە ئیسلامیەکان و هەزە وشک هەڵهاتوە ئیسلامیەکان دەست بکەنە هیرش کردنە سەر پەوەرەکانی سکۆلاریزم وهەرکەسێک کەبەرگری لەئازادی بیروڕا دەربڕین بکات.
لەلایەکی تری ئەم هەواوە بەرگریکاران لە سکۆلاریزم بەرگریکاران لە ئازادی دەربڕین و ئازاد بیرکردنەوە وەستاون و لایەکی تریش هەزە کۆنەپەرست و ئینسان کوژە ئیسلامیەکانن کە دەیانوێت بەزەبری شمشێرو سەربڕین و شتی ترەوە خەڵک بترسێنن. هەروەک ئەو مامۆستایە کەلە ناو خۆپیشاندانەکاندا وتی دەیانوێت ئیتر هیچ کەس بوێری ئەوەی نەبێت کە بەپشتی چاوی ئیسلام بڕیێ. ئەبێت لەم شەڕەدا ئەمە بڵێین کە توانماندوە بەرگری لە بڕیاری سیکۆلارو ئازادی بیروڕا دەربڕین و ئاتەئیزم بکەین لەبەرامبەر ئەم دەندە

ئیسلامیانەدا کە هاتونەتە مەیدان.

خەلیل کەیوان:هەندێک لە هەڕەشەکانیان وتەنانەت بەشێک لەو چەپانەش کە خەیان بە سیکەلار دەزانن لەو باوەڕدان کە ئازادی لە دەبەینی سوکایەتی بە باوەڕو پیرۆزیەکانی تاکەکان ناگرێتەوەو بەدیاریکراویش نابێت سوکایەتی بە ئیسلام بکرێت. بۆچونی ئێوە لەم بارەیەوە چیە؟

حەمید تەقوایی: ئازادی بیروڕا دەربەین مانای بەرگری کردن نیە لەهەر بیروڕایەک،نابێت سوکایەتی بەکەسەکان بکرێت بەناو گۆشەیەکی گرنگی ئازادی دەربەین ڕەخنەگرتنە لە باوەڕەکان.
ئەمڕۆ لەهەر بیروباوەڕێک ناگرین.بیروباوەڕی خورافیەکان و ئەو پیرۆزیانەی کە بەبەناوی بەرگری کردن ئەوان مرۆڤەکان دەبنە قوربانی نێک هەر نابێت ڕیزیان لی بگیرێت بەڵکو ئەبێت ڕەخنەیان لی بگیرێت.
بەدرێژایی مێژوو هەموو ئاینەکان لەپەناو بەرگری لە پیرۆزیەکانیان تاوانیان ئەنجامداوە.لە سەدەکانی ناوەڕاستدا لە ئەوروپا مەسیحیەت هەڵگرەکان و"ئەوانەی سوکایەتیان دەکرد" بە مەسیح هەر بزیندویی لەناو ئاگردا دەیان سوتاندن،ئەمڕۆش ئیسلامیەکان نوێنەرایەتی ئەم دەندایەتیە دەکەن،ئەیانەوێت هەمان کاری سەدەکانی ناوەڕاست لەسەدەی بیست ویەکدا درێژە پێبدەن.خەی بنەمای ئازادی بیروڕا دەربەین ێیک بەمانای ئەوەیە کە هەموو کەس مافی ئەوەی هەیە کە ڕەخنە لە دواکەوتویی و وشک هەڵهاتویی و خورافات ودەمارگیری و پیرۆزیە ئاینیەکان بگرێت.بەهەر شێوەیەک کە پیی خۆش ڕەخنە بگرێت،بە باسی فەلسەفی وزانستی یان بەهەمان وکاریکاتێر و فلیم و شانۆگەری ومۆسیقا و هەجوو کەمیدی.ئەوانە هەمویان بەشێکن لە ئازادی ادەربەین بەمانای فراوانی وشەکە.
لەبنەڕەتدا خەبات لە پەناو ئازادی ادەربەن دا لەدژی ئاین دەستی پێکردوە.لەسەدەکانی ناوەڕاستدا دەسەڵات بە دەست کەسا وە بوو هەموو شتێکی خست بووە ژێر کۆنفی خەی و .وە نەک تەنها ڕەگای بەڕەخنەگرتن لە ئاین نەدەدا بەڵکو ڕەگایان بەهیچ شتێکی زانستی و ئاستیە زانستیەکان نەدەدا کە دەربەدەرێت و خەی بگرێت، ئەگەر لەگەڵ باوەڕی کلێسەو ئاینی مەسیحیەتدا ناکۆک بوایە .کەنیسە بەشێوەیەکی دەندانە هەرشی دەکردە سەر ئازادئەندێشەکان،و وەک هەڵگرەاوەو جادوگەر وکافر ئەیکوشتن وئەی سوتاندن و تروسکاییان لەژیانی خەڵک بەی بوو،بوبونە لەمپەر لەبەردەم زانست وهەر بەرەوپێش چونیکی هەزری و نوێخوازی و هەموو ئەم تاوانانە لەژێر ناوی ئوبەو

بونەوە لەگەڵ سوکایەتی بە پیرۆزیەکان وخوداو پێغەمبەردا ئەنجام ئەدران.

لەبەرانبەر ئەم بارودۆخەو لە بزوتنەوەی ڕینسانس و بزوتنەوەی ڕۆشنگەریدا ئازادی دەربڕین وەک بنەما خرایەڕوو. پشتگوێکانی ئەو سەردەمە ڕایانگەیاند کە هیچ کەس مافی ئەوەی نیە کە ڕاستی بەسوکایەتی تێبگات و سەربڕێت و دارکاری بکات وبسوتێنێت.
نەک تەنها لە ڕووی مێژوییەوە بەڵکو ئەمڕۆش بەرگری لە ئازادی لەکردەوەدا بەمانای بەرگریە لە ڕەخنەگرتن لە ئاین.ئایندارەکان بەدرێژایی مێژوو ئازاد بوون کە لەسەر مینبەرو میحراب و کڵیسەو مزگەوت وهیتردا هەرچیان دەوێت لەدژی نیارەکانی ئاین و ئاتەئیستەکان بیڵێن و نەک تەنها خورافاتی ئاینی بەاوبکەنەوە بەڵکو لەبەدەن وبکوژن و سەربڕن. بەدرێژایی مێژوو ئەم کارانە ئەنجامدراون.
بەدەربڕینەکی تر ئایندارەکان هەمیشە ئازادی دەربڕینیان هەبوە. بەرگری کردن لە ئازادی ڕادەربڕین واتە بەرگری لە مافی دەربڕینی دژە ئاین و ڕەخنەگرانی ئاین.ڕەخنەگرانیش لە ئاین ئەبێت هەروەکو ئایندارەکان مافی ئەوەیان هەبێت کە بەچونەکانی خەیاڵگەیانن و ڕەمان بنوسن وفلیم دروست بکەن وشیعر بڵێن و کاریکاتێر بکێشن و کۆمیدی وهەجوو بکەن. ئەبێت مرۆڤایەتی مافی ئەوەی هەبێت کەلەدژی ئاین و لەدژی هەر جۆرە پیرۆزیەک- پرۆزی ودەمارگری و چەق بەستویی و تابۆ میللی و ڕەگەزی و نەتەوەیی وئاکاری وهیترەکان- بەهەر شێوەیەک کە خۆی دەیەوێت دەربڕێت.ئەمە ناوەڕۆکی ئازادی دەربڕینە.هیچ کەس دەمی ئایندارەکانی دانەخستوە.ئیسلام وئاینەکانی تریش بەردەوام خەریکن تەبلیغ بۆ بۆ بیروباوەڕەکانیان دەکەن وە تەنانەت لەزۆرێک لەوڵاتەکانیشدا لەلایەن حکومەتەکانەوە کۆمەکی مالی دەکرێن وە مینبەر دەخڵە بەردەستیان.مانای عەلمانی و ڕاستی ئازادی ڕادەربیین واتە مافی ڕەخنە گرتن و دژایەتی ئاینیەکان.

ئەو کەسانەی کە ئەم دەڵێن ناوەڕۆکی ئازادی ڕادەربڕین "سوکایەتی"بەئاینی تێدانیە لە ڕاستیدا ئازادی ڕادەربڕین لە ناوەڕۆک وفەلسەفەی هەبونەکەی دادەماڵن.ئازادی دەربڕین بەبێ ڕەخنەگرتن لە پیرۆزیەکان هیچ مانایەکی نیە.

خەلیل کێوان: تیرۆریزمی ئیسلامی بەتەنها کێشەی فەرنسا نیە.وەاتانیکی تریش لە ئەوروپا لەگەڵ ئەم گرفتە ڕوبەڕون.لەزۆرێک لەوڵاتانی ڕۆژاوایدا گیتۆیەکی(ghettos) زۆر لە پەنابەران پێکهاتوە.هەڵاوردن وهەژاری لەم گیتۆیانەدا هاواردەکات.ئایا هیچ

پەیوەندیەک هەیە لەنیوان هەژاری وبە مافی پەنابەران وتیرۆریزمی ئیسلامیدا لەفەرەنسا و وڵاتانی تری ئەورووپا؟

حەمید تەقەوایی: بەبۆچوونی من هەژاری وهەڵاواردن بارودۆخێکی لەبارکردوە بۆ تیرۆریزمی ئیسلامی ڕیشەکەی هەژاری و هەڵاواردن نیە. ئەو هەژاری وهەڵاوردنەی کە ئاماژەتان پێدا بەردەوام هەر هەبوە. زۆر پیش ئەوەی کە بزوتنەوە ئیسلامیەکان سەرهەڵدەن وزۆر پێش ئەوەی کە خومەینی وتالیبان وهیتر دونیا بیان ناسێ هەژاری وهەڵاواردن هەبوە وشەوش و یاخی بونیش لەدژی ئەم هەژاری وهەڵاواردنە هەبوە. هەر لەم دەیەی دوایدا لەبریتانیاو فەرەنسا، بزوتنەوەی هەڵەک زۆردەکان و ساڵکانی پیشتریش ئاپۆینی دانیشتوانی قەراخ نیشینی شاری پاریس، خۆکی شەرشیان کرد لەدژی هەژاری وە سەرباری ئەوەی کە بەشکی سەرکیان لە پەنابەرانی وڵاتانی لەئیسلام گیراو پێکهاتبون و ئەوکاتە ئیسلام وئیسلامیزم و سەربەین هیچ باسی نەبوو. لە ولایەتکانی ئەمریکاشدا چەند شەشکی یەک لەدوایەکمان بینیوە کە دیسان پەیوەندیان بەئیسلامی سیاسیەوە نەبوە.
ئەوەوساربچاویی ئەمەی بزوتنەوە ئیسلامیەکان بنەماکەی هەژاری نیە. بەڵکو لەبنەڕەتدا وڵاتانی ڕۆژاوا خەیان بزوتنەوەی ئیسلامی سیاسیان خستویە نیو گۆڕەپانەکە. تەنانەت هاتنەسەرکاری خومەینیش لە ئێران وتالیبان لەئەفغانسان لەبنەڕەتدا بە پشتیوانی ڕاستەوخۆی وڵاتانی ڕۆژاوا تەنانەت بە نەخشەسازی ئەوان بوە-تالیبان بەتەواوی دەستکردی پەنتاگۆن بوو-دەسەاتیان بەدەستەوەگرت. کاتی خۆی بە ڕوبەڕو بونەوەی کارتکردنی سوڤیەت ئەم بزوتنەوانیان گەورەکردنەوە؛ لەئەفغانستان کارتکردنی سۆڤیەت ولە ئێرانکدا کە دەترسان پاش ڕوخانی ڕژمی شا بکەوێتە ناو بازنەی کارتیکردنی سۆڤیەتیەوە. بەم پێیە هەردوو باڵکەی ئیسلامی سیاسی دەوڵەتانی ڕۆژاوا هەنانیانە ناو سیاستەوە. پاش هەرەس هەنانی شورەوی ئەم بزوتنەوە ئیسلامیانە هەوساڕکانیان پارچە پارچەکردو ئەمڕۆ بونەتە مایەی دەردەسەری بۆ دەوڵەتکان لە پایتەختەکانی ڕۆژاوادا.
کەوابوو باسەکە بەتەنها لەسەر ئایین وکۆبونەوەی تاکەکان نیە. باسەکە لەسەر بزوتنەوەی ئیسلامی سیاسیە. واتە بزوتنەوەیەک کە هەوە ئیدات ئیسلام ویاسا دەندانکەی ئیسلام بەسەر کەمەگادا بسەپێنێت، ئیدەوێت یاسای تاڵە سەندنەوەو دارکاری(شەلاق) و یاسای کێلەی سەکسی بەسەر ژناندا جێ بەجێ بکات و لەهەر وڵاتێک وەک ئێران دەسەاتی بەدەستەوەگرتوە ڕۆژگاری خۆکی "موسەمانی"هەر ئەو وڵاتەی تاریک کردوە. ئەمەش لە تورکیا ئێردۆغان هەوڵێ جێخستنی

یاسا ئیسلامیەکان و خەیاڵی ژیاندنەوەی ئیمپراتۆریەتی عوسمانی لەسەریدا سەرهەڵداوە.
بەبۆچوونی من بنەمای ئەسڵی ئەم بزوتنەوە دژی ئینسانی ودەندانەو تیرۆریستیە ئیسلامییە. بزوتنەوەیەک کەلە وەتانەکی وەک ئێران دەسەڵاتیان بەدەستەوە گرتووە لە هەندەک شوێنی تر وەک حیزب وبزوتنەوە ئیسلامیکانی وەک حیزبوواڵڵای لە لوبنان خەیان ئادگەیەنن وە یان لە شوێنی دارودەستەی چەکدار لە عێراق وئیمەن وسوریا سەرقاڵی کوشتارو خولقاندنی کارەساتن.
ئەمە کرێکی مەسەلەکەیە. بەدنیایی ئەم هەڵە ئیسلامیانە هەوڵئەدەن کە لەناو پەنابەرانی وەاتانی لەئیسلامگیراودا کەلە وەاتانی ئۆرپا لەپەراویزی شارەکاندا ژیان دەگوزەرێنن و هەژاری کاری تیکردون ولە مافەکەمەناییەتیەکان بە بەشن هەز بگرن. بەڵام لەم لایەنەشەوە هیچ سەرکەوتنەکیان بەدەست نەهێناوە. من لەم کارە تیرەرسیتیانەدا نەم بینیوە چ کەماری ئیسلامی وە چ دەوڵەتی تورکیا وئیان وەاتانی تری ئیسلامی ئیتر هەژاردەستیە بکەن و بەردی پەنابەرانی هەژار بدەن لەسەنگیان وئیان بەپێچەوانەوە لەلایەن ئەوانەوە پشتیوانی بکرێن. هەرشەکیان لەبنەڕەتدا سەبارەت بە بەهێزی بوە بە پیامبەری ئیسلام وسوکایەتی بوبە موسەمانان .قسەیان ئەوەیە. واتە تەنانەت نە لەتیئۆری ونەتەبلغاتیشدا ئەمە هیچ شتێک نابینین سەبارەت هەژاردەستی لەلایەن ئەم بزوتنەوانەوە. لەڕاستیدا تیرۆریزمی ئیسلامی بزوتنەوەیەکی سیاسیە کە لەگەڵ بانگەشەی بەرگریکردنی لە ئیسلام داوادەکات کە دەوڵەتانی ڕۆژاوا دەست لە سکەلاریزم هەڵبگرن و داوایان لی دەکەن کە پەیمانەکی تایبەتی لەگەڵ موسەمانان ببەستن.

خەلیل کێوان: ئەو ئاماژەتان بەوەکرد کە خومەینی وتالیبان بە هاوکاری دەوڵەتانی ڕۆژاوا دەسەڵاتیان بەدەستەوە گرتوە. هەر لەم بارەیەوە بەگەنامەی زەر بەاوکراوەتەوە، ماوەیەک لەمەوبەر هیلاری کلنتۆن لەو کتێبەیدا کە باوی کردوەتەوە ئاشکاوانە ئایدگەیەنێت کە تالیبان دروستکراوی دەستی خەمانە. لەم دوایانەشدا کارتەر ئاشکرای کردوە کە لەکاتی شەڕشی ٧٩ ی ئێراندا، لەگەڵ بەریتانیا ئاوڕیان کردوەو بەو ئاکامگەیشتون کە لەبەرامبەر شەڕشی ئێراندا پشتیوانی لە خەمەینی و ئیسلامیکان بکەن. لێرەدا پرسیارەکە ئەوەیە کە بۆچی لەم چەند دەیەی ئابردودا ئیسلام وتیرۆریزمی ئیسلامی لە ڕۆژاوا گەشەیان کردوە؟ دەوری سیاسەتی وەاتانی ڕۆژاواوو دەوڵەت و وبزوتنەوە ئیسلامیکان چیە لە گەشەی ئیسلامگەرایی وتیرۆریزمی ئیسلامیدا؟

حەمید تەقوایی: دەوری وڵاتانی ئۆژئاوا تەنها لەو سنوردا نەمایەوە کە خومەینی یان تالیبان زەقکەنەوە. ئەوانە بنەما سەرەکیەکانی دروست بونی تیرۆریزمی ئیسلامین بەڵام دەوڵەتەکان هەربەتەنها ئەوە نەبوو. جگەلەوە بەردەوامیش دەوڵەتانی ئۆژئاوا و هەربەوجۆرە لەگەڵ بزوتنەوە ئیسلامیەکانیەکان و بەتایبەتیش لەگەڵ کەماری ئیسلامیدا یەکگرتون و لەناو سیاسەتەکانی خۆیاندا جێگایان پیداون. وڵاتانی ئۆژئاوا نەک هیچ کاتێک بەرگریان لە سکۆلاریزم نەکردوە لەوڵاتانی بە ئیسلام گیراودا بەڵکو بە بەهێزکردنی خۆیان وبەرەوپیش بردنی سیاسەتەکانیان دەوڵەت وهێزە ئیسلامیەکانیان بەکار هێناوە. ئەبەتە سیکۆلاریزم لە ئۆژئاوا خۆشیدا ، زۆر گرنگی پێنادرێت جگلە فەرەنسا کە هەتا ئاستێک لەو بارەیەوە کارنامەیەکی باشتری هەیە. بەڵام هەرچۆن بێت وڵاتانی ئۆژئاوا ئەو سیکۆلارە نیوەوناچڵەش بە شایستەی وڵاتانی ئۆژهەڵاتی ناوەڕاست نازانن. بەپێچەوانەوە هەموو هەوڵەکیان بە هەنانە پیشەوای هێزە ئاینی-نەتەوەییەکان بوە عێراق نمونەیەکی بەرجەستەی ئەو سیاسەتانەیە. لە عێراقدا دەوڵەتیکی بەتەواوەتی نەتەوەیی-ئاینیان هێنایەسەرکار. تەنانەت پێستەکانیشیان دابەشکرد سەرێک کەماریان داوبەکوردەکان و سەرێک وزیرانیان داوبە شیعەکان وسەرەکی پەڵەمانیان داوبە سونیەکان. لە ئۆفغانستانیش خۆریکن لەگەڵ تالیبان یەک دەکەون، ئەیانەوێت دوبارە تالیبان بگەیننەوە بەدەسەڵات.

ئەمەوێت بڵێم کە هێشتا وڵاتانی ئۆژئاوا لە ساسەتەکانیاندا بەردەوام لەسەر حسابکردن لەسەر هێزە ئیسلامیەکان .وە هەر بەو شێوەیە لەپاش هەرەس هێنانی بلۆکی ئۆژهەڵاتەوە بزوتنەوەی ئیسلامی سیاسی بەردەوامیان هەبوو گۆشەیان کردوو لە فراوان بونەوەدابون. لایەکی تریشەوە زۆریک لەو هێزانەی خۆیان ناوناوە چەپ بەڵام لەکردەوەدا لەپێنای ڕاستترین هێزەکاندا وەستاون لەژێر ناوی خەبات لە دژی ئیمپریالیزمدا بەرگری لە حەسەن نەسروڵاو کەماری ئیسلامی دەکەن. ئەم بارودۆخانە هەکار بون بۆ ئەوەی کە بزوتنەوەی ئیسلامی سیاسی هێشتا بتوانن چالاک بن و دەست بە ئەم تاوانانە بەرن.

ئەبەت تیرۆریزمی ئیسلامی لەسەرچاوەکەیەوە وشک بکرێت. ئەبەت دەوڵەتانی ئۆژئاوا نەک هەر تەنها لەوڵاتەکانی خۆیاندا بەرگری لە سکۆلاریزم بکەن بەڵکو ئەبەت لەوڵاتانی بە ئیسلام گیراویش چالاکانە بەرگری لێبکەن؛ تاوانی دەوڵەتە ئیسلامیەکانی هاوشێوەی کەماری ئیسلامی نەک تەنها لە ئۆژئاوا ، بەڵکو ئەبەت ئەوانەش کە لەدژی خۆیکی لەوڵاتانی ژێر دەسەڵاتی ئیسلامیەکان، یان ئەوانەی کەلەژێر چالاکی وهێزی ئەواندا ئەنجام ئەدرێت مەحکوم بکەن و داوای دادگایی

کردنیان بکەن. ئەمە زۆر دەمکە داوای بایکۆتی سیاسی کۆماری ئیسلامی دەکەین، ئەم بایکۆتی سیاسیە ئەبێت لە بەرامبەر هەموو ئەو دەوڵەتە ئیسلامیانەدا کاری پێبکرێت کە بە فۆرمی وئاشکرا و تانانەت بەکردەوە ڕاستەخۆ و ناڕاستەوخۆ بەرگری لە تیرۆریزمی ئیسلامی دەکەن. کۆماری ئیسلامی یەکێک لەبناغەکانی تیرۆریزمی ئیسلامیە لە ئێران وناوچەکەو جیهاندا و ئەبێت لە کۆمەڵگای نێودەوڵەتیدا بکرێتەدەرەوە. دنیابن ئەگەر وڵاتانی ڕۆژئاوا لە جیاتی دەڕاگرتن وخۆگونجاند لەگەڵ ودەوڵەتان و هێزە ئیسلامیەکاندا ڕێگای بەرگری کردن لە کۆمەڵگای سکۆلاریان بگرتایەتە بەر کارەکان نەدەگەشتە ئەرە. کاتێک وڵاتانی ڕۆژئاوا سازشیان کرد، دڵیان ڕاگرت وخۆیان گونجاند، لایەکی تریشەوە ئەوبزوتنەوانەی کەوابیر دەکەنەوە کە بەبەرگری لە "کلتوری ئیسلامی" وهەرشکردنە سەر "ئیسلامە فەبیا" شێ لەگەڵ ئیمپریالیزم دەکەن بەداخەوە ئەنجامەکەی ئەوەیە کە ئەمە ئەبینین.

خەلیل کەیوان: ماکرۆن بە بەرگری لە بەهاکانی کۆماری فەرنسا ڕایگەیان کە لەبەرامبەرئیسلامی سیاسیدا پاشەکشێ ناکەین ئەو جەختیشی لەوە کردەوە کە زنجیرەیەک ڕیکاری سیاسی ،دادوەری و حقوقی و ئاسایشی وپڕوردەیی لە دەستوریدا دادنیت وەک کاری دژە تیرۆریستی، ئامادەکردنی لیستی گومان لیکراوانی کاری تیرۆریستی، کۆنترۆڵی مزگەوتەکان و ئەوانەی پیش نوێژی هەینی هاوردەکراوەکان دەکەن وداهات وبودجەکانیان و لایەکی تریشەوە فەرکردنی منداڵان لە سێ ساڵیەوەو چاودێری پاڵەکانی فەرکردنی عەرەبی وهیتر. ئایا ئەم ڕێکارانە بەسن لەبەرامبەر ئیسلامی سیاسیدا؟

حەمید تەقوایی: ئەم ڕێکارانە باشن بەڵام وەڵامیک نین بە ئیسلامی سیاسی.

پەنابەرانی وڵاتانی لە ئیسلامگراوەوە بە فەرانسا زۆر دەمکە لەو وڵاتە نیشتەجێن لەکاتێکدا دەرکەوتنی تیرۆریزمی ئیسلامی لەم دوو سێ دەیەی دوایدا دەکەوتەدوای هاتنەپێشەوەی ئیسلامی سیاسی لەڕۆژهەڵاتی ناوین. ئەبێت کێشەکە بەسیاسی وفراوانتر لەئاستی وڵاتێکی دیاریکراو ببینین. سەرچاوەی کێشەکە لەسیاستی وڵاتانی ڕۆژئاوا خۆیاندایە. ئەو دەوڵەتانەنێک هەر تەنها هەکاری بردنە پێشەوەی بزوتنەوە ئیسلامیەکان بون لە چوار دەیەی ڕابردودا بەڵکو هەوێک ئاماژەم پێدا هەتا ئەمڕۆش بە شێوەی جوراو جۆر درێژە بەهەمان سیاستی هاوکاری کردن ئەدەن لەگەڵ دەوڵەتان و هێزە ئیسلامیەکامدا. وێکی تری مەسەلەکە پاشەکشەی هەموو بەرژوازی جیهانیە لە پەوڕەکانی

کۆمەڵگەی مەدەنی ودژگا ئاوەژاکردنیان بوو لەبردەم ئاین و نەتەوەچێتی لە کۆمەڵگەی موزائیکیدا.لەدوای کۆتایی هاتنی جەنگی ساردەوە دەوڵەتانی ڕۆژئاوایی ئەم هەوڵەستگیرییە گشتیان گرتەبەر.لەکاتێکدا بەپێی سەرتایی ترین ڕیساکانی مەدەنیەت و سکۆلاریزم وکۆمەڵگەی مەدەنی کە سەردەمێک شانازی گەورەی فەرەنسی نەنەرایەتی دەکرد نە ئەبوو هەزو دەوڵەتە ئیسلامیەکان لە دونیایی ئەمڕدا جگایەکیان هەبوایە.

ئەبەت لە بەڕێز ماکرۆن بپرسیت ئایا هەشتا کاتی ئەو نەهاتوە کە بایکۆتی کۆماری ئیسلامی بکەن؟وە داوای ئەوبکەن کەلە ڕوی سیاسی ودیپلۆماسی و کلتوری و وەرزشیەوە لەکۆمەڵگەی نەودەوڵەتی بکڕێتە دەرەوە؟ئایا کاتی ئەوەنیە کە لەڕێکخراوی نێودەوڵەتگەرتوەکان بەیارنامەیەک پەسەند بکەن بە کردنەدەرەوەی کۆماری ئیسلامی لەو ڕێکخراوەدا؟ئایا نەدەبوو کە کۆماری ئیسلامی لە ڕێکخراوی جیهانی کار ئای ئێل ئۆ، بکڕێتە دەرەوە؛ئایا ناکرێت ڕیگای بەشداریکردنی لە فیستیڤاڵە نەودەوڵەتیەکانی سینەماو پەشانگای نەودەوڵەتی کتێب و بەنە کلتوری و هونەریەکانی تری پەندرێت؟بۆچی، پەوستە پەروەردەو فەرکردن بکرێت لەڕوبی بەهاکانی لائیک و سکۆلار و بەهاکانی ئاتەئیزمە وە ئەبەت لەگەڵ خوارافاتی ئاینی ڕوبەو بونەوەی کلتوری وەشنگەری بکەیت بەنام کەشکۆ ئەوەنیە کە لەناکاو موسڵمانکان خۆنیان دیوەو ئیتر بڕگەی بڕەزی کردن بە باوەڕکیان ناگرن و سەردەبڕن.نابەت ئەمە لەسەرحسابی خەڵکی موسڵمان و ئەوانەی بە موسڵمان ناسراون بنوسرێت ئەمە دەبەت بەناوی بزوتنەوە ئیسلامیەکان وئەو دەوڵەتە ئیسلامیانەوە بنوسرێت کە ئاڵای ئیسلامی سیاسیان بەرزکردوەتەوە. بە نمونە لەو ڕاتانی ڕۆژئاوادا ئەمڕ زیاتر لە ڕابردو حیجاب وبڕقەع دەبینرێ.پەشتریش ژنانی موسوڵمان حیجابیان پەشیوە بەنام ئەوەی ئەمڕ بوەتە باو سەرچاوەکەی لە باوەڕی ژنانی موسوڵمانەوە نیە، بەڵکو ئاڵای بزوتنەوەیەکی سیاسیە کە دیاوەت بە یاساو ئەخلاقیاتی کۆوهەڵهێناوی ئیسلامی و تیرۆ تقاندن ئیاوەت خەی بەسەر دونیادا بسەپێنێت.

ئەمە جۆرێک بانگەشەیە،ئەمە جۆرێکە لە هەرش، جۆرە هەرشەکە بەسەر بەها شارستانیەکانی سەدەی بیست ویەک بەپشت بەستن بە ئیسلامی ١٤٠٠ساڵە لەمەوبەر و قورئان و میشک وشکی و دواکەوتوی هاوشێوەی.ئەمە ڕاوت و بزوتنەوەیەکی سیاسیە و ئەبەت هەر دەوڵەت وهێزێک کە خەی بەبەرگریکاری سکۆلاریزم و مەدەنیەت دەزانێت لەبەرامبەر ئەمەدا بوەستێتەوە.ئەبەت دەوڵەتانی ڕۆژئاوا لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستیشدا بەرگری لە سکۆلاریزم بکەن ئەبەت وەاتانی

ئیسلامی هاوشێوەی کۆماری ئیسلامی، ئەو تاوانانەی کە هەر چەند مانگ جارێک لە وڵاتانی ڕۆژاوا ڕوئەدەن هەموو ڕۆژێک لەوڵاتەکانی خۆیاندا ئەنجام ئەدرێن، لەکۆمەڵگەی نەوەدوو تیدا بکرێتە دەرەوە. ئیمە زۆر دڵنیاین ئەوەمان ئاگیاندوە کە کۆماری ئیسلامی نوێنەری خەڵکی ئێران نیە، بکوژی ئەوانە، نابێت بە فەرمی بناسرێت. ئەبێت وەک تاوانبارێکی دژی مرۆڤایەتی لەگەڵ ڕژێمی ئیسلامی ئێراندا مامەڵە بکرێت. ئەبیت هەمان سیاسەتیان لەبەرانبەر دەوڵەت وهێزە ئیسلامیەکانی تریشدا هەبێت. ئەبێت دەوڵەتانی ڕۆژاوا نایانوێت وبەرژەوەندیەکانیان لەگەڵ دەوڵەت وهێزە ئیسلامیەکاندا ڕێگایان پێنادات کەبەرانبەریاندا بوەستنەوە بەڵام من لەسەر ئەوباوەڕەم لەگەڵ پشت بەستن بە هێزی خەڵک لە وڵاتانی بە ئیسلامگیراو خۆیاندا وەکو هێزی ناڕەزایەتیە جەماوەریەکانی ئێران وخەڵکی عێراق ولوبنان لە دژی هێزە ئیسلامیەکان و هێزەها بەپشت بەستن بە سکۆلارو ئازادیخوازان و بیروڕای گشتی خەڵک لەوڵاتانی ڕۆژاوا دەتوانرێت دەوڵەتەکان وناوەندە نێو دەوڵەتیەکان ناچار بکرێن کە هەڵوەستی مەحکەم ولەبەراو بگرنەبەر لەبەرانبەر دەوڵەتە ئیسلامیەکاندا. لایەنکی هەوبەونەوە لەگەڵ هێزە ئیسلامیەکاندا لایەنی دادوەری وحقوقیە. ئەبێت هەر دەوڵەت وداموزراوەیەک کە خۆی بە بەرگریکاری مافەکانی مرۆڤ دەزانیت خوازیاری دادگایی کردنی هێزو دەوڵەتە ئیسلامیەکان بێت. ئاشکرا نیە کە ئیسلامیەکان ئیتر ئەبێت چ تاوانێکی تر ئەنجام بدەن هەتا سکاڵا لەدژیان تۆمار بکرێت. سەیرکەن کۆماری ئیسلامی تەنها لەم ساڵەی دوایدا چ تاوانێکی سامناکی ئەنجامداوە. بە ئاشکرایی ئەم ڕژێمە لەدونیا دەنگی داوەتەوە هەموان ئاگاداری تاوانی ئەم حکومەتەن، هەر لە کوشتاری ١٥٠٠ کەس لە خەزەڵوەری٩٨(ئۆکتۆبەری ٢٠١٩) هەتا تۆقکردن لە فڕۆکەی نەفەر هەڵگرو هەتا لەسێدارەدانی بەندکراوانی سیاسی کە دواین بابەتی لە سێدارەدانی نوێد ئۆفکاری بوو، ئاگادارن بەڵام هیچ دەوڵەتێک داوای دادگایی کردنی سەرانی کۆماری ئیسلامی ناکات. هیچ کەس ناڵێت کەسانێکی وەک خامنەیی وڕوحانی و سەرانی ڕژێمی تیرۆر کوشتار لە ئێران دەبێت بدرێنە دادگا. ئێگا چارە لەرەدایە. ئەبێت سەری ئژدیهاکە پانکەیتەوە ئژدیهاکەش کۆماری ئیسلامیە.

تەنها لەگەڵ پەلاماری سیاسی وداوەریە دەتوانیت کۆشکە چارەسەر بکەیت. باوەڕی ئیسلامی و ئەوەی کە بە نمونە لەپەلی عەرەبیەکاندا لە فەرەنسا چی فەری قوتابیەکان دەکەن و هیتر بابەتکی ترە ئەبێت پەوردەو فەرکردن سکۆلار بێت، نابێت هیچ ئاینێک، مەسیحیەت یان ئیسلام یان هەر ئاینێکی تر بچیتەناو خەیندنگاکانەوە. ئەبیت لە ئاستی کەمەگەدا لەوەی ڕۆشنبیریەوە لەگەڵ خورافاتی ئاینی ڕوبەڕو

ببیتەوە وهیتر.بەڵام ئەم ستانداردو یاسای لائیک و پیشکەوتوانە ئەبێت لە کۆمەڵگاکانی وەک ئێران و یان عەرەبستانی سعودی و تورکیاو سەمال وەاتانی تری بە ئیسلام گیراودا پیادە بکرین وە ئەم کارە تەنها لە ڕێگەی پڕاکماری سیاسی و حقوقی-دادوەری بە دەوڵەت وهیزە ئیسلامیەکان مەیسەر دەبیت.

خەلیل کێوان: بە دەربڕینی ناڕەزایەتی بەرانبەر بە قسەکانی ماکرۆن،سەرۆکی فەرنسا،کە بە بۆگری لە ئازادی دەربڕین و بەاوکردنەوەی کاریکاتێرکانی پێغامبەری موسڵمانان،کردبوی وەزارەتی دەرەوەی ئێران بانگهێشتی نوێنەری کاروباری فەرەنسایان لە تاران کردبوو کە ئامادەبێت.سوپای پاسداران ماکرۆنیان بە <<سەرۆک کۆماری نەفام و سەرکیشی فەرەنسا>>ناوبرد.کیهان شەریعەتمەداری،شەمعخانی وهیتریش هاتنە ناو مەیدانکەوە.سەرۆکی دیاریکردنی بەرژەوەندیەکانی ئێمە عەلی لاریجانیش ماکرۆنی مەحکوم کردو تەئکیدی لە هاوریی موسڵمانانی جیهان لە هەوڵەوبونەوەیان لەگەڵ ئەم دوژمنایەتیەی ئیسلامە کردەوە. بەبەچونی ئێوە ئایا کۆماری ئیسلامی دەتوانێت سود لەم بارودۆخە وەرگرێت بۆقازانجی پێگەی خۆی لەناو هیزە ئیسلامیەکاندا ؟

حەمید تەقوایی: بە بۆای من کۆماری ئیسلامی لەوە لاوازترە کەبەم جۆرە تەبلیغات وهاوارە بیهودەیە پیگەیەک بۆخۆی بەدست بهێنێت.ئەمە سەردەمی خومەینی و فتوادان لە دژی سەلمان ڕوشدی نیە.کۆماری ئیسلامی ئەمڕۆ لە هەموو ڕوەکەوە لاواز بوە.ئێم لە ناوخۆی ئێراندا لەگەڵ جوانەوەیەکی گەورەی خەڵکدا بەرەوو بوە.ئەمە هەر یەک دووساڵ جارێک ڕاپەڕین وناڕەزایەتیە جەماوەریەکانی شارەکان دەبینین کەوئەدەن،کەمەگەڵ لەمەیدانی جەراو جەردا لە دژی حکومەت کەوتوەتە جوڵە،لەناوچەکەدا پێگەی حکومەت زۆر لاواز بوە بەهۆی بزوتنەوەی جەماوەری خەڵکی لە عەراق و لە لوبنانەوە کەخواستی دەرکردنی کۆماری ئیسلامیان بەرزکردوەتەوە و داوای دەسکەتا کردنی هێزە ئیسلامیەکان دەکەن لە وەاتکەیاندا ،لەوی ئابوریەوە حکومەت بەتەواوەتی تێکشکاوە،دزی و گەندەڵی دەسەاتداران وئایەتوەا ملیاردەرکان لە کەمەگەدا بەداد دەکەن و هیتر وهیتر.کەی ئەم بارودۆخە مەڵەت و بواری ئەوە نادات ئێم هەتا بە ئەای ەنگ پڕویوی پاریزگاری لە پیرۆزیە ئیسلامیەکانەوە پێگەی خۆی دروست بکات.بەبۆای من ئەم خاڵانەی کە ئاماژەت پێدا بە بەتاە نەبونی عەرزەوحاەکەیە.
بەشەویەکی گشتی هێزو دەوڵەتە ئیسلامیەکان ناتوانن بەم جۆرە ئیسلام

دەستیە پیگەی خەیان بەهەزبکەن.ئیستا بەنمونە ئەردەغان هەوەستی توندری لەدژی ماکرۆن وەرگرتوە بەئام ناگات بەهیچ کو.گرفتی بنەڕەتی ئەم دەوڵەت وهەزە ئیسلامیانە بارودۆخ و پێگەی لەرزەکیانە لە وڵاتەکانی خەیاندا.هەوە ئەدەن بەم شێوە تەبلیغاتانە پێگەی خەیان جێگیر بکەن.هەوە ئەدەن بە پشت بەستن بە دەمارگیری و خورافات وپیرۆزیەکانی ئیسلام پەردەپۆشی ئەو هەژاری وبە مافی وتەنگژە سیاسی وئابوریەی بکەن کە هەوبەویبونەتەوە بەئام بە پیچەوانەوە زیاتر لەلایەن خەڵکەکەی خەیانەوە هەوبەوی بەرەنگاری دەبنەوە. لە عێراق و لوبنان ئەوە دەبینین و ناڕازایەتیەکانی کەمەگەی ئەرانیش وەک نمونەی بەرجەستەی ئەم بۆچوکەداهاتنەی حکومەتە ئیسلامیەکانە. زیاتر لە چوار دەیەیە کە خەڵکی ئەران مانای ڕاستەقینەی پیرۆزی و یاسا و ئەخلاقیاتی کەوهاوردوی ئیسلامیان ئەزمون کردوە وە هەر بەوهەیەوە هیچ کەمەگەیەک ئەوەندەی کەمەگەی ئەران دژی ئاین نین وخوازیاری مەدەنیەت ومەدەرنیزم و پێچانەوەی دەزگاودوکانی هەزە ئیسلامیەکان نین لەکەمەگەدا.
لەهەلومەرجێکدا پاساو هێنانەوە بە کوشتنی ئازاربەخشی مامۆستا فەرەنسیەکە بەبیانوی ئەوەی کە بێڕێزی بەئیسلام کردوە تەنها لەگەڵ تورەی وبیزاری خەڵکدا بەرەوەودەبێتەوە.بەبۆچونی من ئەرەم ناتوانێت هیچ سودێک لەم بارودۆخە وەرگرێت و شێپەلێکی گەورەنەوە بەهەی ئەم هەوداوەوە دیتەوە کە بەپیچەوانەوەپێگەی دەوڵەتە ئیسلامیەکان لاوازتر دەکات.

۲۰۲۰\۱۰\۲۸
وەرگێڕانی کاوە عومەر

دارستان .. شیعر : ایرج جنتی عطایی

" جنگل"

شیعر : ایرج جنتی عطایی
ئاواز : بایک بیات

گەرانی : داریوش اقبالی
وەرگێڕانی : پشکۆ ناکام

،،،،،،،،،،،،،،،،،

پشتی سەر
پشتی سەر ، دەزەخە
بەردەم
کۆشتارگای خۆکە
رەحی دارستانی ڕەش
بەدەستی لەکانییەوە ئێیەوە
ڕەحم بکەش
گەر یەک لەحزەش بمەنمەوە
کونگۆپۆپەکانیش ئەبن بە گوڵچکە
پەنگی زامدار ئەمرە
ڕەگای ڕەشتن ئیتر بەر چاو ناکەوە
"ژووری شایی" بە سیس بوونی من
پیرە دارستانە

دەمان ڕووە ئەرزە
بە لق و چڵکانەوە دیلە
ئاوا بوونی ئەبینم
ترسی ڕەشتنی تە لە جەستەم
ترسی مانەوە لە دەم
خەوی گڵانەوە ئەبینم
هەنگاو بە هەنگاو
لەحزە بە لەحزە
سەبەری دوژمن ئەبینم

پشتی سەر
پشتی سەر ، دەزەخە
بەردەم
کۆشتارگای خۆکە
رەحی دارستانی ڕەش
بەدەستی لەکانییەوە ئێیەوە
ڕەحم بکەش

باقـــــاویەک لەگەل حیـــــزبە کوردیەکـــان بخەینەوەن. محمـــد باپیر

باقاویەک لەگەل حیزبە کوردیەکان بخەینەوە…
یان
(انشقاق لە پارتە کوردیەکاندا.) لەحیزبی هیوا تاکو دروست بونی هاوپەیمان نیشتمانی
ن.محمدباپیر
هەموو حیزبەکان بە دریژای میژوو لە کوردستاندا ویستویانة شتی باشتر بکەن لە وەی بیشخۆیان باشتر بیت ،بۆیە لە حیزبي دايك جیابونەوە بۆ نمونە حیزبي (رزگاری) لە حیزبي (هیوا) جیابۆە علي اساس ببیتە بەدیل وشەن گرتەوەی بۆ حیزبي هیوا وەلە مەخابن هیچی بۆ نەکرا و ٠هەروەها حیزبي شیوعی کوردستانی جیابۆە لە حیزبي شیوعی عیراقی ئەویش بە هەمانشەوە جی بي نە کرا خەری بەرەوئاوارە بون چوو .
.هەروەها (یەکیتی نەشتمانی کوردستان) بالی مەکتەبي سیاسي لە پارتی دیموکراتی کوردستان جیابۆە وەك بەدیل و درژەدان بەشەرشی نەە پاش نسکە ، هەرچەندە ماوەی 30 سال زیاتر ئەو حیزبە زەرترین چالاکی و شەهیدی بەخشی بە کوردستان و ئەستاش خاوەنی شورشی نوە،شتی نوی پە بوو لەسەرەتادا خاوەن ایدایابو گەرانکاری گەورەی ئەنجامدا لە بزاڤی ەزگاری نەتەوەکەمان … ماویەك بە هەزبوو ، بەلام ئەوەدرژەی نەدا ،ئەوەتا لە کۆتاید ا پاشەکشەی کرد.بالی حیزبي سۆشیالیست لە یەکیەتی جودابۆة گوایة شتی باشتر دەکات لة یەکیتی ئەویش نەی توانی ببیتە بەدیلی یەکیتی هەروەها کاتی خۆی (مەلا بەختیار) لە یەکیەتی جیابۆیەوە (ئالای شۆرشی) دامەزراند کە پیان دەگوتن(ئاش) ئەوانیش لە کۆتایدا هاتنەوە ناو حیزبي دايك ،هەروەها سامی عبدالرحمن جیابۆەلە پارتي و حیزبي (پارتی گەلی) دامەزراند بەلام لە دەرەنجام ئەویش هاتەوە ناو حیزبي دايك و هیچی بي نەکراو نەی توانی ببیتە بەدیل کاتی خۆی نەهزەی ئیسلامی کە بەختی دوو ناسرابو لە(م.صلاح الدين محمد بها ادين) جیابۆە بەلام

ج سودی نەبو ئەنصار الاسلام لە بزووتنەوەی ئیسلامی جیابوونەوە لەسەرەتادا بەیاننامەکیان دەرکرد و پارتی و یەکیەتیان بەکافر دانان و شەڕی دەستیان پێکرد لەگەل یەکێتی نیشتمانیدا چەندین رۆژی ئەو گرژیان بەکوشتیدا وخەڵکی حەمەیانئەنجامدا ، لە کۆتایدا چ سودی هەبو ئەو جیابونەوە جگە لەزیانی زیاتر لە بزووتنەوەی ئیسلامی و لە ناوچونی خەیان؟؟یانکوژران یان تەسلیم بون یان هەلاتن،(کۆمەلي ئیسلامی)بەسەرپەرشتی م. علی بابیرلە بزووتنەوەی یەکبون جیا بۆ انشقاقی کرد ،علي اساس شتی نوی بەرهەم دینی گۆرانکاری دروست دەکات بەلام کواچی کرد؟بەو هۆیەوە ئیسلامیەکان درزیان تی کەوت و بي هیزتر بون هەڵبجەشیان لەدەستدا ،وەك کورد دەڵی کابرا لۆ ردینە جو سمیلیشی دان لەسەر ،سەحوە ی ئیسلامیش زەعیف بو لەبەر ئەو انشقاقە هەروەها (بزووتنەوە گۆران) لە(یەکیتی نەشتمانی) جیابۆ بەسەر پەرشتی کاک (نەوشیروان مصطفی) ،بەلام ئەوان تا رادیەك شتیانکرد واتە گەمەکەیانزۆك یەکەم ئەپسیزیون شکاند .زۆرکەسدڵێ:گەلان هەندە شتی لە یەکیەتیان زیاتر پی بو توانیان پیش حیزبي دایك بکەونەوە بەلام ئەو انشقاقش زوری نەخیاند دەنگۆ هەیە ئەوانیش ئیستا بەرشالاوی رەخنەی جەماوەری خەیان بونەوەو پاشە کشەیان کرد، بە هەر حال من مەبەستم ئەویە بڵێم واقع سەلماندی هەر جیابونەوەو انشقاقیك لە مەژوودا هەمووی زەرەرو زیان پێشیمانیە و هیچ حیزبیك لە کوردستاندا نەی توانیوة ببیتە بەدیلکی تەواوبە حیزبی دایک بە هەموویان بەیەکەوە دەتوانن زەر شت بکەن ….

ن.محمد بابیر جاوودەری سیاسی